

*Yok Sayılanlar;
Kamp Dışında Yaşayan Suriye'den Gelen Sığınmacılar İstanbul
Örneği*

Suriye'den İstanbul'a Gelen Sığınmacıları İzleme Platformu

Eşit Haklar için İzleme Derneği

Göç Edenler Sosyal Yardımlaşma Kültür Derneği

Hayata Destek Derneği

İnsan Hakları Derneği İstanbul

Şubesi İnsan Hakları Vakfı İstanbul

Şubesi

İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları

Merkezi Kadınlarla Dayanışma Vakfı

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği İstanbul Şubesi

Sosyal ve Kültürel Hayatı Geliştirme Derneği

Toplumsal Hukuk Araştırmaları Vakfı

İçindekiler

Kısaltmalar	3
1. Giriş	4
2. Metodoloji	4
3. Arka Plan Bilgisi	6
3.1. Suriye’de Yaşanan Çatışma Ortamı ve Türkiye’ye Sığınma Talebi	6
3.2. Suriye’den Gelen Sığınmacılarla İlgili Genel Bilgiler	7
3.2.1. Kamplarda Yaşam Koşulları	9
3.2.2. Kamp Dışında Yaşayanlar.....	10
4. Mültecilik ve Sığınmacılık	11
4.1. Uluslararası Mevzuat	11
4.2. Ulusal Mevzuat	12
4.3. Suriyeli Sığınmacıları Kapsayan Temel Mevzuatlar.....	13
4.3.1. Sığınma Hakkı.....	13
4.3.2. Sağlık Hakkı.....	14
4.3.3. Eğitim Hakkı	17
4.3.4. Barınma Hakkı	20
4.3.5. Çalışma Hakkı.....	22
4.3.6. Kamu Hizmetlerine Erişim.....	24
5. Tespitler ve Öneriler.....	25
5.1. Tespitler	25
5.2. Öneriler	29
5.3. Saha Araştırması Bulguları	31

Kısaltmalar

Birleşmiş Milletler	BM
Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği	BMMYK
BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme	BMEHS
Çocuk Hakları Komitesi	ÇHK
Çocuk Hakları Sözleşmesi	ÇHS
Ekonomik Kültürel Sosyal Haklar Komitesi	ESKHK
Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi	ESKH
S Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme	IAOKS
Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi	CEDA
W Mültecilerin Statüsünün Belirlenmesine Yönelik Uluslararası Cenevre Sözleşmesi	BMMSS
Sivil Toplum Örgütü	STÖ
T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Yönetim Başkanlığı	AFAD
Türkiye Büyük Millet Meclisi	TBMM
Yüksek Öğretim Kurulu	YÖK

1. Giriş

Suriye’de Mart 2011 yılından bu yana devam eden çatışma ortamı nedeniyle on binlerce insan hayatını kaybetmiş, yaralanmış ve milyonlarca insan yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda bırakılmışlardır. Kendi yaşam alanlarından ayrılmak zorunda kalan bu insanlardan en iyimser tahminle 400 bini Türkiye’de kamplar dışında ve gayri insani koşullarda yaşamaktadır.

Türkiye’nin ulusal mevzuatında kitlesel sınır göçleri ve acil insani yardım gerektirecek olan koşulları karşılayan kanun maddeleri oldukça sınırlıdır. Mevcut durumda, hem kamp hem de kamp dışında yaşayan Suriyeli sığınmacıların temel hak ve ihtiyaçlarının karşılanması için çıkartılan genelgelerin birçoğu ihtiyaca cevap verme konusunda yetersiz kalmaktadır. Bir başka sorun ise var olan genelgelere ulaşmanın neredeyse imkansız olması hem sığınmacıların hem de bu alanda faaliyet göstermek isteyen sivil inisiyatiflerin yasal çerçeve ile ilgili yeterli düzeyde bilgilendirilmemeleri istikrarsız bir ortam yaratmaktadır.

“Yok Sayılanlar; Kamp Dışında Yaşayan Suriye’den Gelen Sığınmacılar” raporu, insan hakları sözleşmeleri kapsamında Türkiye’nin yerine getirmesi gereken yükümlülükler çerçevesinde şekillendirilecek koruma ve sosyal destek mekanizmasının oluşmasını teşvik etmek, hak ve özgürlüklerinden mahrum bırakılan bireylerin mağduriyetlerinin giderilebilmesi için alınacak tedbirlerin oluşturulmasına katkı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır.

Rapor, coğrafik olarak İstanbul ile sınırlı olsa da Türkiye’nin birçok ilinde benzer şartlarda yaşamlarını devam ettirmeye çalışan sığınmacıların sorununu dile getirmektedir.

2. Metodoloji

“Yok Sayılanlar; Kamp Dışında Yaşayan Suriye’den Gelen Sığınmacılar” raporu, Suriye’deki iç çatışma ortamından kaçarak, farklı zamanlarda İstanbul’a gelmiş Kürt ve Türkmen/Alevi kökenli Suriyeli sığınmacıları kapsamaktadır. Raporun sadece bu grupları kapsaması bir tercih değil, ulaşılabilen sığınmacıların bu gruplara mensup olduklarını ifade etmesi ve yaşadıkları problemlerinin bir kısmını etnik köken ve inançları ile ilişkilendirmeleridir. Raporun hazırlanmasında temel ilkelerimizden biri genellikle yapıldığı şekliyle sığınmacıların çeşitliliğine saygı göstermeyen tanımlama, analiz ve çözüm politikası önerme hatasına düşmemektir. Görüşmelerde sorulacak soruların hazırlanmasında ve görüşme yapılan kişilerin dağılımında toplumsal cinsiyet yaklaşımı dikkate alınmıştır. Ancak görüşme yapılan kişilerin tespiti tümüyle araştırma ekibinin inisiyatifine uygun olmamış bu nedenle kadın ve erkek görüşmeci sayısı arasında fark oluşmuştur. Sayı farkı oluşmasına grup içindeki kadınların bazı durumlarda konuşmaktan imtina etmeleri ve bazı durumlarda ise dil bilmemeleri neden olmuştur.

Rapor, İstanbul'un Bayramtepe, Eminönü, Gaziosmanpaşa, Kanarya ve Küçükpazar semtlerinde yaşamlarını sürdürmeye çalışan sığınmacıların Türkiye'ye girişlerinden itibaren karşılaştıkları zorlukları, uğradıkları hak ihlallerini ve kısıtlanan özgürlüklerini konu almaktadır.

Rapora temel teşkil eden veriler, İstanbul Sığınmacı Platformunu oluşturan Sivil Toplum Örgütlerinin (STÖ) üye ve gönüllüleri tarafından yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile yüz yüze yapılan görüşmelerde toplanmış, görüşmelerin tamamı 2013 yılının Eylül ayı içerisinde yapılmıştır. Görüşme yapılan kişilere erişim için ilk olarak Bayramtepe, Kanarya ve Gaziosmanpaşa semtlerinde Suriyeli sığınmacı ailelerle iletişim içinde olan Barış ve Demokrasi Partisi ilçe temsilciliklerine başvurulmuş ve ilk erişim sağlandıktan sonra görüşülen ailelerin yönlendirmeleriyle farklı ailelere erişim sağlanmıştır. Eminönü'nde ise görüşme ekibi, semti tanıyan bir mahallelinin yardımıyla görüşme yapılacak ailelere ulaşmıştır.

İçlerinde en az bir doktor, bir sosyal hizmet uzmanı, bir Kürtçe bilen üyenin bulunduğu 5 görüşme ekibi, yukarıda adı sayılan beş semtte toplam 28 görüşme kaydı oluşturmuştur. Görüşmelerin 25 tanesi Kürtçe yapılmış, daha sonra Türkçeye çevrilmiştir. Özel hayatın gizliliği ilkesi ve olası her türden risk nedeniyle görüşme yapılan kişilerin kişisel bilgilerine raporda yer verilmemiştir.

Görüşme bulguları, çocuk, kadın, göç, sosyal hizmetler alanında çalışmalar yapan STÖ temsilcileri tarafından değerlendirilmiştir ve raporun öneriler bölümü bu değerlendirmeler ışığında oluşturulmuştur. Her ne kadar rapordaki öneriler görüşmeler sırasında ifade edilen bulguların analizine dayanmaktadır.

Raporlama çalışması kapsamında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konu ile ilgili verilen yazılı soru önergeleri taranmıştır.

Elde edilen verilerin tamamı, Türkiye'de kamp dışında yaşayan sığınmacılara yönelik medyada çıkan haberler, STÖ'nin hazırladıkları raporlar, BMMYK verileri, Türkiye tarafından açıklanan resmi verilerle karşılaştırılmış, ilgili uluslararası sözleşmeler ve ulusal mevzuat gözden geçirilerek yorumlanmıştır.

3. Arka Plan Bilgisi

3.1.Suriye’de Yaşanan Çatışma Ortamı ve Türkiye’ye Sığınma Talebi

Suriye’de on binlerce insanın hayatını kaybetmesi, yaralanması ve milyonlarca yerlerinden edilmesine neden olan çatışma ortamının başlamasının üzerinden yaklaşık iki buçuk yıl geçti. 15 Mart 2011 günü, Deraa kentinde başlayan rejim karşıtı eylemlere Suriye güvenlik birimlerinin sert müdahalesi sonucu başlayan çatışmalar hızla ülke geneline yayıldı.

Çatışmalar başlangıçta hükümet güçleri ile rejim muhalifleri arasında gerçekleşirken Mayıs 2013 tarihinden bu yana özellikle Türkiye sınırındaki bölgelerde farklı etnik ve dini inanç gruplar arasında da cereyan eden çatışmalar ortaya çıkmıştır/başlamıştır. 21 Ağustos 2013 tarihinde yaşanan çatışmalarda kimyasal silahlar kullanılmış olay sonrası Suriye’ye yönelik askeri müdahale olasılığı ciddi bir biçimde tartışılmaya başlanmıştır. Gerek çatışmaların geldiği nokta gerekse askeri operasyonun bir seçenek olarak tartışılmaya başlaması Suriye’den komşu ülkelere sığınmacı hareketliliğinin yeniden ivme kazanmasına yol açmıştır.

Suriye’de süregelen çatışmalar sonucu milyonlarca insan ülkelerini terk etmek zorunda kalmış ve Lübnan, Mısır, Irak, Ürdün ve Türkiye’ye sığınmışlardır. Bu ülkeler çatışmaların başlaması ile “açık kapı” politikası uygulamıştır. Uygulanan açık kapı politikası çoğunlukla açık sınır haline dönüşmüş ve sınırları geçerek giriş yapan sığınmacıların kayıtlarını tutmak olanaksız hale gelmiştir. Ancak zaman içinde sığınmacıların sayısının hızla artması karşısında bazı ülkeler sınır geçişlerini zorlaştıran önlemler almaya başlamışlardır. Türkiye Hükümeti de açık kapı politikası gereği sınırlarını sığınmacılara açmıştır. Çatışmaların ülkenin kuzeyine yayılması sınırı geçerek Türkiye’ye sığınan insanların sayısını hızla artırmıştır. Türkiye özellikle son altı aylık süreçte açık kapı politikasını kısmen terk etmiş ve sınırın Suriye tarafında kamp alanları oluşturulması çalışmalarının ortağı olmuştur.

Türkiye 1951 tarihli Mültecilerin Statüsünün Belirlenmesine Yönelik Uluslararası Cenevre Sözleşmesi’ne (BMMSS) koyduğu çekince nedeniyle sınırdan geçen kişilere mülteci ya da sığınmacı olarak tanımayıp, “misafir” olarak tanımıştır. Bu politika gereğince “misafirlerin” Türkiye üzerinden başka bir ülkeye geçiş yapmaları engellenmiş olacak, sınırı geçip Türkiye’ye gelenler oluşturulan kamplara yerleştirilecekti.

Nisan 2011’den itibaren Türkiye’ye giriş yapmaya başlayan sığınmacılar ilk olarak, Haziran 2011 tarihinde, “geçici koruma” statüsü ile sınır illeri olan Hatay, Gaziantep, Kilis ve Şanlıurfa’da kurulan kamplara yerleştirilmiş sayının artması sonrasında Kahramanmaraş, Adıyaman, Osmaniye, Adana, Mardin ve Malatya illerinde de oluşturulan çadır veya konteyner kentlere yerleştirilmiştir.

Suriye’den gelen sığınmacılarla ilgili koordinasyondan sorumlu kuruluş olarak Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) belirlenmiştir. AFAD’ın koordinasyonunda; İçişleri, Dışişleri, Sağlık, Milli Eğitim, Tarım ve Köyşleri, Ulaştırma ve Maliye Bakanlıkları, Genelkurmay Başkanlığı, Hatay

Valiliği, Diyanet İşleri Başkanlığı, Gümrük Müsteşarlığı ve Kızılay ortak çalışmalar yürütmektedir.¹

Ayrıca 21 Eylül 2012 tarihinde başbakanlık tarafından koordinasyondan sorumlu vali görevlendirilmiştir.²

3.2.Suriye’den Gelen Sığınmacılarla İlgili Genel Bilgiler

Suriye’den Türkiye’ye gelen sığınmacıların sayısı ve demografik özelliklerine ilişkin net veriler bulunmamaktadır. AFAD tarafından açıklanan son resmi veriler şöyledir:

26 Eylül 2013 Tarihi İtibariyle³

Barınma Merkezlerindeki Suriyeli Sayısı	200.034
Hasta- Yaralı / Refakatçi	462 / 195

Bugüne kadar ülkemize gelen Suriyeli Sayısı	381.274
Bugüne kadar ülkesine dönüş yapan Suriyeli Sayısı	181.240

1 TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, “Ülkemize Sığınan Suriye Vatandaşlarının Barındıkları Çadırkentler Hakkında İnceleme Raporu”, Kabul tarihi: 15.02.2012,

http://www.amnesty.org.tr/ai/system/files/TBMM_IHK_rapor.pdf

2 http://www.basbakanlik.gov.tr/genelge_pdf/2012/2012-0010-006-8020.pdf#page=1

3 <https://www.afad.gov.tr/TR/IcerikDetay1.aspx?ID=16&IcerikID=848>, Erişim 05.10.2013

Barınma Merkezlerinde Son Durum

İL	BARINMA MERKEZİ VE MEVCUT SURİYELİ	ÇADIR VE KONTEYNER SAYISI	İL MEVCUDU
Hatay	Altınözü 1 : 1.595 Altınözü 2 : 2.669 Yayladağı 1 : 3.217 Yayladağı 2 : 3.529 Apaydın (Konteyner kent) : 4.779	572 Bölme 1.380 Çadır 1.165 Konteyner	15.789
Gaziantep	İslahiye : 9.392 Karkamış : 7.366 Nizip -1 : 11.196 Nizip --- 2 (Konteyner kent) :5.138	5.248 Çadır 1.000 Konteyner	33.070
Kilis	Öncüpınar (Konteynerkent) : 13.570 Elbeyli Beşiriye (Konteynerkent) : 17.210	5.645 Konteyner	30.780
Şanlıurfa	Ceylanpınar : 27.229 Akçakale : 26.364 Harran (Konteynerkent): 13.540	9.817 Çadır 2.000 Konteyner	67.133
Kahramanmaraş	Merkez	2.737 Çadır	14.986
Osmaniye	Cevdetiye	2.012 Çadır	8.515
Adıyaman	Merkez	2.292 Çadır	9.998
Adana	Sarıçam	2.142 Çadır	10.189
Mardin	Midyat	1.300 Çadır	2.366
Malatya	Beydağı (Konteynerkent)	2.083 Konteyner	6.551

AFAD tarafından yapılan bilgilendirme açıklamalarının hiçbirinde kamp dışında sığınmacılara ilişkin verilere yer verilmemekte aksine yok sayılmaktalar. Kamplardan ayrılan sığınmacıların tümünün ülkelerine döndüğü varsayılmaktadır. Bu durum kamp dışındaki sığınmacılara ilişkin herhangi bir kamu politikası olmadığının da bir kanıtıdır veraporumuz “yok sayılanlar” ismini bu yaklaşımdan almaktadır.

3.2.1. Kamplarda Yaşam Koşulları

Mülteci ve sığınmacıların güvenliklerinin sağlanması Uluslararası Mülteci Hukuku’nun güvence altına aldığı temel bir haktır. Bu çerçevede güvenlik koşulları bu kişilerin diğer haklardan yararlanmasına engel olmamalı ve sığınmacılara tecrit ve izolasyon uygulanmamalıdır..

Türkiye tarafından kamplar uluslararası yardım kuruluşları, insan hakları örgütleri, kadın ve çocuk örgütleri, ulusal ve uluslararası basın yayın organlarına hatta milletvekillerine dahi kapatılmış durumdadır.

Kampların idaresine yönelik Nisan 2012’de yürürlüğe giren genelge kamuoyundan gizlenmekte, kamplar her türlü sivil bağımsız denetime kapalı tutulmaktadır.⁴ Bu durum kamplarda yaşayan kişiler açısından tecrit ve izolasyona yol açmaktadır.

Bugüne kadar kamplara ziyaret gerçekleştirmek isteyen Uluslararası Af Örgütü temsilcilerinin, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Göç İltica ve Nüfus Komitesi temsilcilerinin, Ana Muhalefet Partisi Milletvekillerinin ve Türkiye’den STÖ’lerin ziyaret talepleri kabul edilmemiştir.

Oysa hem kampların güvenliğini sağlayacak hem de izolasyona yol açmayacak makul düzenlemeler yapılması olanaklıdır. Üstelik bu düzenlemeleri yapmak hem izolasyon ve tecridi önleyecek hem de kamplarla ilgili olumsuz iddiaların araştırılmasını ve gerekli önlemlerin alınmasını sağlar.

Kamplarda uygulanan izolasyon politikası nedeniyle kamplardaki koşullar hakkında ayrıntılı verilere ulaşmak olanaklı değildir. Giderek artan sığınmacı sayısı, kampların kapasitelerinin yetersizliği ve yaşam koşulları ile ilgili olumsuz deneyim ve izlenimler kamp dışında yaşamaya başlayan sığınmacıların sayısında artışa neden olmuştur. Örneğin, Şanlıurfa Ceylanpınar kampında kayıtlı bulunan 12.000 “misafir” Suriyeliye kalacak yer ve hizmet sağlayamayan kamp yetkilileri bu kişileri kamplardan çıkartarak çevre mahalle ve ilçelere göndermiştir.⁵

Kamplara yönelik şikayetler farklı kurum ve kuruluşların görüşmeleri sırasında bir süre kampta kalıp daha sonra ayrılmış Suriyeli sığınmacılar tarafından dile getirilmiştir.⁶ Ayrıca Ocak 2012’de Meclis İnsan Hakları İnceleme Komisyonu’nun kamplara ilişkin zor yaşam koşulları, kötü muamele ve tecavüz

4 A. Tuğluk, TBMM Soru Önergesi, 26.02.2013 <http://web.tbmm.gov.tr/gelenkagitlar/metinler/185921.pdf> 5

Support to Life; Situation Report, 15.01.2013, pg:3 <http://www.hayatadestek.org>

6 Ek1, Support to Life; Situation Report, 15.02.2013, pg:3 <http://www.hayatadestek.org>, S.Alp & N.Taştan; Çerkez kökenli Suriyeli sığınmacılarla görüşme notları (yayınlanmamış), 14.01.2013, Hatay

iddialarını yerinde incelemek üzere bir çalışma ziyaretinde bulunmuş ve buna ilişkin bir rapor yayınlamıştır.⁷

Kamlara gitmeyi tercih etmeyen sığınmacılar bu durumun belli başlı nedenleri olarak aşağıdaki kaygı ve düşünceleri dile getirmektedir:

- **Fiziki koşullar ve güvenlik:** Kamplar kapasite olarak gelen talebi karşılayamamaktadırlar. Maddi koşullar kamptan kampa değişiklik göstermektedir. Bazı kamplarda maddi olanakların yetersizliği nedeniyle aynı çadır veya konteynerde birden fazla aile barınmak zorunda kalmaktadır. Kamplarda genel olarak yiyecek, su, giyecek, ilk yardım gibi temel ihtiyaçların karşılanmaktadır. Güvenlik bakımından özellikle sınır illerindeki kamplar uluslararası kriterlere uygun değildir. Kampların Türkiye topraklarında ve sınırdan en az 50 km içerde olması gerekmektedir.
- **İzolasyon ve hareket özgürlüğünün engellenmesi:** Kamplardaki giriş çıkışların özel kontrol altında olması, merkezlerde barınanların dışarıyla ilişkisinin kontrol altında tutulması merkezlerin dezavantajını oluşturmaktadır.
- **Etnik ve dini kökene dayalı ayrımcılık:** Farklı etnik kökene veya dini inanca sahip Suriyeli sığınmacılar ayrımcılığa uğrama riski nedeniyle kamplarda kalmamaktadır. Örneğin Hristiyanlar, Kürtler, Romanlar ve Çerkezler, Aleviler bu gruplar arasındadır. Örneğin kamplarda sadece Sünni Müslümanlara yönelik dini hizmetler sunulmaktadır.
- **Cinsiyete yönelik ayrımcılık ve şiddet:** Kamp ortamının kadınlar ve kız çocukları bakımından cinsel istismar, taciz, tecavüz ve şiddete uğrama risklerine açık olması, özellikle yalnız kadınlar ve çocuklarıyla olan sığınmacıları kamplara gitme fikrinden uzaklaştırmaktadır.
- **Kampların tarafsızlığına dair çekinceler:** Birçok aile çocuklarının kamplardaki politik grupların baskısı ve etkisi altına kalması endişesi ve kamp ortamında politik olarak taraf seçmek zorunda bırakılma kaygısı taşımaktadır.

3.2.2. Kamp Dışında Yaşayanlar

Türkiye’de yaklaşık 600 bin ila 800 bin arasında Suriyeli sığınmacı bulunduğu ve bunun sadece 200 bininin kamplarda yaşadığı bilinmektedir. En iyimser tahminle 400 bin sığınmacı özellikle İstanbul, İzmir, Mersin, Ankara gibi büyük kentler ile Şanlıurfa, Mardin, Diyarbakır, Batman gibi Kürt illerinde yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Kamp dışındaki sığınmacıların bir kısmı kayıt altına alınmış ancak birçoğu ülkeye pasaportsuz giriş yapmış ya da sınır kapılarında kendilerine herhangi bir işlem yapılmamıştır.

7 TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, “Ülkemize Sığınan Suriye Vatandaşlarının Barındıkları Çadırkentler Hakkında İnceleme Raporu”, Kabul tarihi:15.02.2012 http://www.amnesty.org.tr/ai/system/files/TBMM_IHK_Rapor.pdf

Kamplarla ilgili olumsuz izlenimler veya kampların kapasitelerinin dolu olması nedeniyle buralara giremeyen sığınmacılar, kendi sınırlı imkanları ve düzenli olmayan insani yardımlarla yaşamaya çalışmaktadırlar.

Sığınmacıların büyük çoğunluğu Türkçe konuşamamakta ve olumsuz durumlar karşısında nereye başvuracağını bilmemektedir. Yaşadıkları il ve ilçelere göre değişiklik gösteren sorunlarla yüz yüze olan sığınmacıların ortak sorunları yeterli barınma, sağlık ve beslenme olanaklarına sahip olmamaları, kültürel uyumsuzluk ve çocukların eğitimlerine devam edememeleri ve sosyal dışlanmaya maruz kalmalarıdır.

Kamp dışında yaşanan sığınmacılara yönelik belirli bir sosyal destek mekanizması bulunmamaktadır.

4. Mültecilik ve Sığınmacılık

4.1.Uluslararası Mevzuat

Türkiye, Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin New York Protokolüne çekince koyarak taraf olmuştur. Coğrafi temelli olan bu çekinceye göre Türkiye ancak Avrupa'dan gelecek kişilere mültecilik statüsü tanırken, Avrupa dışından gelen kişilere mülteci olma hakkı tanımamaktadır. Avrupa dışından gelen kişilere üçüncü ülkelere yerleştirilmelerine kadar Türkiye'de sığınma hakkı tanımaktadır.

Mültecilerin haklarını koruma altına alan sözleşmeler sadece Birleşmiş Milletler Mülteci ve Sığınma Sözleşmesi (BMSS) ve New York Protokolü ile sınırlı değildir. Türkiye'nin taraf olduğu, BM Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ESKHS), Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS), Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (IAOKS), Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ve Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (BMEHS)'de vatandaş olmayan kişilerin haklarının güvence altına alınması bakımından geçerlidir. Konunun kapsamı dahilinde ulusal mevzuatın bulunmaması veya uyumsuzluğu durumunda ise Anayasa'nın 90. Maddesi gereğince sözleşmelerin kanunların üzerinde olma ilkesi geçerlidir.

İnsan hakları sözleşmeleri devletleri, ayrımcılık yasağı ilkesine uygun olarak, sözleşmelerin gereklerini egemenlikleri altında bulunan topraklardaki tüm kişilere uygulamakla sorumlu tutmaktadır. Sözleşme metinlerinde mülteci ve sığınmacılar doğrudan zikredilmese dahi sözleşmeler mülteci ve sığınmacılar bakımından da geçerlidir. Bazı sözleşme komitelerinin genel yorumlarında mülteci ve sığınmacıları açıkça zikrederek bu duruma vurgu yapmışlardır.

Örneğin Ekonomik Kültürel Sosyal Haklar Komitesi (ESKHK) Eğitim Hakkı'na ilişkin 13 no'lu genel yorumunda:

“Mesleki ve teknik eğitim

[...]

(e) Sözleşmenin ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkeleri kapsamında, kadınların, genç kızların, okula devam etmeyen gençlerin, işsiz gençlerin, göçmen işçi çocuklarının, mültecilerin, engelli bireylerin ve dezavantajlı diğer grupların MTE'ye dahil olma olasılıklarını geliştirecek programlar içerir.”⁸

4.2.Ulusal Mevzuat

Uzun bir süredir Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'de beklemekte olan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısı 11 Nisan 2013 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak⁹ onaylanmış ancak kanun olarak henüz uygulamaya konmamıştır. Tasarı halinde iken pek çok STÖ tarafından eksikleri tespit edilen¹⁰ bu kanun, özellikle toplu nüfus hareketleri durumlarında korumaya yönelik yeterli güvence sağlamamaktadır.

Mülteci hukuku açısından bakıldığında alana özgü halen geçerliliği bulunan tek ulusal mevzuat 1994 tarihli “Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’tir.¹¹ Yönetmelik, hem uluslararası sözleşmelerden doğan yükümlülükleri karşılamamakta hem de güncel sorunlara cevap verememektedir. Oysa mülteci haklarının kanunlarla güvence altına alınması sözleşmelerin gereğidir. Bu durum TBMM İnsan Hakları Araştırma Komisyonu raporunda da ifade edilmektedir:

“Yönetmelik, toplu nüfus hareketlerine karşı alınacak önlemler ve sorumlu birimler bakımından güncellikten uzak kalmıştır. Suriye vatandaşlarına tanınan “geçici koruma” statüsü ve bu sığınma hareketinin koordinasyonu ve sorumlu birimleri bakımından mevcut uygulamanın Yönetmelik hükümlerine uymadığı görülmektedir.”¹²

Yönetmelik yüksek sayıdaki göç hareketleri, afet durumu gibi acil insani yardım gerektiren koşulların oluşması ve düzenlenmesi için yeterli değildir. Türkiye uzun zamandır mültecilik alanında insan hakları sözleşmelerine uygun ulusal mevzuatı oluşturmak yerine geçici ve duruma özgü genelgeler ile sorunu çözmeye çalışmaktadır.

Suriyeli sığınmacılar için de aynı yol izlenmiştir. 30.03.2013 tarihli İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan, 62 sayılı Suriye’den gelen sığınmacılara “geçici

8 http://www.ihop.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=110

9 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>

10 T.C. İltica ve Göç ve İdari Kapasitesini Geliştirme ve Mevzuatı Uygulama Bürosu Tarafından 3 Mart 2010

Tarihinde Paylaşılan “İltica Kanunu” ve “Yabancılar Kanunu” Taslak Madde Başlıkları’na İlişkin İlk

Değerlendirmeler <http://www.ihop.org.tr/dosya/multeci/tmhk.pdf>

11 Raporun devamında 94/6164 Nolu Yönetmelik olarak geçecektir

12 http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2012/raporlar/28_02_2012_1.pdf

koruma”¹³ statüsü tanıyan ve kampların yönetimi ile ilgili düzenlemeyi getiren “Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye ve Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına Dair Yönerge” yayınlanmıştır. Yayınlanan yönerge ilgili STÖ’ler de dahil olmak üzere kamuoyu ile paylaşılmamıştır.¹⁴ Bu yönergeye ulaşmak hala mümkün değildir.¹⁵

AFAD’ın resmi sitesinde yayınlanan tek genelge ise Suriyeli sığınmacılar için Başbakanlık tarafından başlatılan yardım kampanyasına ilişkin, 27 Aralık 2012 tarihinde Resmi Gazete’de “Suriyeli Sığınmacılara Yardım Kampanyası”¹⁶ başlığı ile yayınlanan genelgedir. Genelge yardım toplama ile ilgili hususları kapsamakta ancak yardımların dağıtımı ile ilgili herhangi bir bilgi içermemektedir.

Yardım toplama ve dağıtma konusundaki bu belirsizlik, başta uluslararası örgütler olmak üzere Türkiye’deki pek çok STÖ’nün Suriye’den gelen sığınmacılara yönelik yürütmek istedikleri faaliyetlerin karşısında engel oluşturmaktadır.

4.3.Suriyeli Sığınmacıları Kapsayan Temel Mevzuatlar

Türkiye’de “geçici koruma” statüsünde bulunan Suriye’den sığınmacılar, Anayasanın 90. maddesi gereği Türkiye’nin taraf bulunduğu temel hak ve özgürlükleri konu alan uluslararası sözleşmelerde düzenlenen haklardan yararlanma hakkına sahiptirler.

4.3.1. Sığınma Hakkı

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin (İHEB) 14. maddesi “1. Herkes zulüm karşısında başka ülkelere sığınma talebinde bulunma sığınma olanağından yararlanmak hakkına sahiptir” ifadesini kullanmaktadır. 14 Aralık 1967’de BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname 14. maddeyi temel alarak 1. ve 3. maddelerinde şu ifadeleri kullanmıştır:

Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname

I. Madde

1. Bir Devletin, egemenliğini kullanarak, sömürgeciliğe karşı mücadele edenler dahil olmak üzere, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 14. Maddesine giren kişilere tanıdığı sığınmaya, tüm öteki devletlerce saygı gösterilecektir...

13 Yönergede yer alan “geçici koruma” tanımı “...Ülkelerine dönemeyen üçüncü ülke kişilerinden kaynaklanan kitlesel bir akının meydana gelmesi ya da derhal meydana gelebilecek olması durumunda, özellikle söz konusu kişilerin ya da koruma gerektiren diğer kişilerin yararına olarak, bu kişilere acil ve geçici koruma sağlamak amacıyla sağlanan istisnai özellikteki prosedürü...” olarak tanımlanmış, ancak “istisnai özellikteki prosedür”ün kapsamı ve sınırları net olarak belirlenmemiştir

14 Konuyla ilgili Aysel Tuğluk 26 Şubat 2013 tarihinde bir İçişleri Bakanlığı’na bir soru önergesi vermiştir. 15 Ertuğrul Kürkçü, 16.10.2012, “Ülkemize Sığınan Suriye Vatandaşlarının Barındıkları Çadırkent Hakkında İnceleme Raporuna Muhalefet Şerhi”

16 Resmi Gazete, 27.12.2012, No: 2012/24

3.Madde

1. 1. Maddenin 1. Paragrafında sözü edilen hiç kimse, sınırda reddedilme, ya da sığınma hakkı aradığı ülkeye daha önce girmiş ise sınır dışı edilme ya da zulme uğrayabileceği herhangi bir ülkeye zorla geri gönderilme gibi önlemlere maruz kalmayacaktır.

Yine 94/6169 sayılı yönetmelik gereğince görülmektedir ki, Türkiye’ye sığınma talebinde bulunan herkes devletin koruması altındadır:

94/6169 sayılı Yönetmelik

Madde 10: Türkiye'den iltica talep edenler veya sığınmacılar ülkemizde bulundukları süre içinde devletin himaye ve gözetimi altında bulundurulur.

“Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye ve Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına Dair Yönerge”¹⁷ye ulaşamamış olmasına karşın, TBMM İnsan Hakları Araştırma Komisyonu’nun kamplarla ilgili hazırlamış olduğu raporda yer alan ifadeden anlaşılmaktadır ki Suriye’den gelen kişilere aşağıda tanımlı bulunan çerçevede “geçici koruma” sağlanmaktadır:

“Geçici Koruma: Ülkelerine dönemeyen üçüncü ülke kişilerinden kaynaklanan kitlesel bir akının meydana gelmesi ya da derhal meydana gelebilecek olması durumunda, özellikle söz konusu kişilerin ya da koruma gerektiren diğer kişilerin yararına olarak, bu kişilere acil ve geçici koruma sağlamak amacıyla sağlanan istisnai özellikteki prosedürdür.”¹⁷

Ancak tanımda yer alan “istisnai özellikteki prosedürün kapsamı ve sınırları net değildir. Sınırların belirsizliği, koruma altına alınması gereken kişi veya grupları daha belirsiz bir pozisyona çekmekte ve temel hak ve özgürlüklerine erişimlerinde mağduriyete sebep olmaktadır. Aşağıda saymaya çalışacağımız pek çok hakkın kullanımı bu belirsiz çerçevede ihlal edilmektedir.

4.3.2. Sağlık Hakkı

Ulaşılabilir en yüksek düzeyde sağlık hizmeti alma hakkı, herkes bakımından İHEB ve ESKHS, ayrıca çocuklar bakımından ÇHS, engelliler bakımından BMEHS ve kadınlara yönelik ayrımcılığın önlenmesi bakımından CEDAW’da güvence altına alınmıştır.

Sağlık hakkı Anayasa’da “...Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler....” şeklinde yer almaktadır.

17 (Bülent Çiçekli, eds., Göç Terimleri Sözlüğü, Uluslararası Göç Örgütü (IOM), İsviçre, 2009, s.20).

Ancak 94/6169 sayılı yönetmelik bu konuda uluslararası sözleşme hükümlerini karşılamaktan uzaktır.

94/6169 sayılı Yönetmelik

Madde 19: Mülteci ve sığınmacılar için sağlık fişi tanzim edilir ve bunların periyodik sağlık muayeneleri yapılır. Bulaşıcı hastalık tespit edildiğinde, ilgili valilikçe derhal tedbir alınır ve durum ilgili makamlara bildirilir.

Ağır bir hastalığa yakalanan veya durumları özel bir tedaviyi, tıbbi müdahaleyi veya hastaneye yatırılmalarını gerektiren yabancıların muayene ve tedavileri ile koruyucu aşıların yapılması devlete ait hastanelerde yapılır ve tedavi ücretleri genel hükümler çerçevesinde karşılanır. Organ nakli, protez, ortez, hemodiyaliz veya uzun süreli tedaviyi gerektiren kronik hastalıkların tedavisine ait ücret ve bedeller ise ilgili kişilerin kendileri tarafından karşılanır.

Sağlık hizmetlerinin sosyal güvenlik sistemi içerisinde sunulduğu durumlarda mülteci ve sığınmacıların sosyal güvenlik haklarının da kanunla düzenlenmesi gereklidir. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanun 60. maddesinin c bendi sığınmacı ve vatansızları genel sağlık sigortası kapsamına almıştır. Fakat mülteci ve sığınma alanında Türkiye mevzuatının uluslararası sözleşmelerle uyumsuzluğu nedeniyle sığınmacı ve mülteciler ancak aylık sağlık prim ödemeleri yaparak sağlık hizmetlerinden faydalanabilmektedir.

Yukarıda bahsi geçen kanun ve genelgelerin durumu karşılamaması nedeniyle AFAD 18.01.2013 tarihinde yayınladığı 374 sayılı 2013/1 no'lu "Suriyeli Misafirlerin Sağlık Hizmetleri Hakkında" genelgeyi kampların bulunduğu illeri kapsayacak şekilde uygulamaya koymuş, Ekim 2013 tarihine kadar diğer iller genelgenin kapsamı dışında bırakılmıştır.

374/2013--1 Sayılı Genelge

...

2- Sınırdan giriş yaptıktan sonra, herhangi bir kamp tarafından kayıt altına alınmamış, konaklamasını kendi imkanları ile sağlayan hastaların bir sağlık merkezine müracaatı durumunda; sağlık merkezince kayıt işlemi yapılırken, eş zamanlı olarak AFAD talimatı ile o ilin Valiliğince görevlendirilen personel ve belirlenen bir telefon numarası üzerinden kayıt altına alınarak sağlık hizmetinin sağlanması. Tedavi giderlerinin o ilin Valiliğine faturalandırılması...

6- İlaç, protez diş, gözlük, işitme cihazı gibi malzemelerin Sağlık Uygulama Tebliği'nde (SUT) belirtilen usul ve esaslara göre temin edilmesi

Genelge yeterince yaygınlaştırılmamış bu durum başta kamu personeli gibi uygulayıcılar ve ilgili STÖ olmak üzere ancak özel çabalarla genelgeye ulaşabilmiştir. Bahsi geçen genelgenin özellikle İstanbul, İzmir, Mersin gibi Suriyeli sığınmacıların yoğun şekilde yaşadığı illerde yayınlandığı 2013'ün Ocak ayından itibaren uygulanmaya konulmaması önemli sağlık sorunlarının oluşmasına neden olmuştur.

28 görüşmecinin temsil ettiği 235 kişiden 16'sında süregelen hastalık mevcuttur.

Görüşmeler esnasında sağlık güvencesi veya kimliği olmadığı için hastanelerden veya sağlık kurumlarından geri gönderilme veya tedavi masraflarını ödeyemeyecekleri için tedavi olmaktan vazgeçme vakalarına rastlanmıştır. Sağlık hizmeti sunan kurumlar ise borçlandırma yöntemi ile hastayı tedavi etmiş ya da verdiği hizmetin ücretini talep etmiştir.

Düzenli ilaç kullanması gereken hastalar ilaçlarını ya kendileri temin etmeye çalışmakta ya da bu ilaçları kullanmaktan vazgeçmektedirler. Ailelerin aylık gelirleri sağlık masraflarının ödenmesinde yetersiz kalmakta, sağlık yardımı almak için başvuru yapılan kurumlar bu talepleri olumsuz değerlendirmektedirler.

Savaş sonrası travma, kendini güvensiz hissetme gibi psikolojik rahatsızlıklar ise görüşmeciler tarafından hastalık olarak tanımlanmamış ancak karşılıklı sohbet esnasında dile sıkça dile getirilmiştir.

Diğer kamu kurumlarında olduğu gibi dil problemi sağlık alanında yaşanan en önemli sorunlardan biridir. Sığınmacıların yeteri kadar Türkçe bilmiyor olması ve ilgili kurumlarda Arapça veya Kürtçe bilen personelin bulunmaması bu sorunu süregelen kılmaktadır.

Yapılan görüşmelerden sağlık hakkının kullanımına yönelik aktarımlar:

Beş kişilik aile (Bayramtepe): Aile İstanbul'a geleli 15 gün olmuş, çok az eşya ile bir inşaatın içinde yaşıyor. 11 aylık bebekte karaciğer rahatsızlığı var. Muayene için gittikleri hastanede kendilerine bebeğin yaşayabilmesi için kan değişimi yapılması gerektiği söylenmiş. Muayene ücreti olarak 36 YTL ödeyen aile asıl tedavi için 4000 TL istendiği için bebeklerini bir daha hastaneye götürmemişler. Ailenin aylık geliri 450 YTL, 250 YTL ev kirası ödüyorlar. Evin ısınma ve temiz su sistemi mevcut değil. (Görüşme tarihi: 15.09.2013, Görüşme yapılan kişi: Erkek, 30 yaşında)

Yedi kişilik aile (Bayramtepe): Ailede dört yetişkin üç çocuk var. Yetişkinlerden birisi görme, diğeri işitme engelli. Diğer bir yetişkinde ise şeker hastalığı var, sürekli ilaç kullanması gerekiyor ancak ilaçlarını düzenli olarak satın alamadığı için kullanamıyor. Evdeki çocuklardan birisinde doğuştan göğüs rahatsızlığı mevcut. Bir kez hastaneye gitmişler ancak 150 YTL hastane masrafından sonra tekrar gidememişler. Ailenin aylık geliri 1000 TL, 450 TL kira ödüyorlar. Evin ısınma ve temiz (içme) su sistemi ise mevcut değil. (Görüşme tarihi: 15.09.2013, Görüşme yapılan kişi: Kadın, Yaş: 55)

Dört kişilik aile (Eminönü/Kumkapı): Ailede dört yetişkin bulunuyor. Ailedeki bir yetişkin zihinsel engelli ve savaşta yaşanan travma nedeniyle felç geçirmiş. Aile ilaçları kendi imkanları ile temin edemiyor. Bu nedenle yardım talebiyle gittikleri belediye, muhtarlık ve kaymakamlık gibi kurumlardan ret cevabı aldıkları için de artık bu ve benzeri kurumlara başvuruda bulunmuyorlar. Evde iki kişi çalışıyor; bir kişi düzenli olarak eve destek sağlayabiliyor; Haftalık geliri 150 TL. Diğer kişinin geliri gündelik ve belirsiz. Ödenen ev kirası ise 450 TL. (Görüşme No: Görüşme tarihi: 14.09.2013, Görüşme yapılan kişi: Kadın, Yaş:56)

Altı kişilik aile (Kanarya): Aile, biri dört aylık bebek, iki yaşlı olmak üzere 6 kişiden oluşuyor. Baba, bebeğin aşılarını yaptırmak için sağlık ocağına gittiğinde “biz Suriyelilere bakmıyoruz” denilerek geri çevrilmiş, aşıları ancak 250 TL karşılığında özel bir hastanede yaptırılabilmişler. Anne bebeği Türkiye’de dünyaya getirmiş, ancak aynı nedenden dolayı doğum özel bir hastanede gerçekleşmiş. Doğum ücreti olarak 1500 TL hastaneye ödenmek zorunda kalınmış. Ailenin yaşlı bireylerinde, kolesterol ve tansiyon gibi düzenli ilaç kullanılması gereken hastalıklar mevcut. Bu kişilerin birisinde aynı zamanda böbrek hastalığı bulunuyor. İlaçlarını kendi imkanları ile temin etmeye çalışıyorlar. Evin aylık geliri, düzenli olmamakla birlikte, iki kişinin çalışması karşılığı 1100 TL. Ödenen kira bedeli ise 300 TL. (Görüşme No:6/2, Görüşme tarihi: 15.09.2013, Görüşme yapılan kişi: Erkek, Yaş:60)

4.3.3. Eğitim Hakkı

Çocuk Hakları Sözleşmesi açısından, eğitim alma temel bir haktır ve devletlerin tüm çocuklara ücretsiz zorunlu temel eğitim verme yükümlülüğü vardır. (Madde 28, 29) Eğitim ayrıca, yerinden olmuş çocuklar için etkili ve önemli bir koruma yöntemi olarak tanımlanmıştır. Örneğin okuldaki yerinden olmuş çocuklar silah altına alınma, istismar ve sömürüye karşı daha korunmalı olabilirler. Spor gibi eğitim ve eğlence etkinlikleri, çocuğun çatışma ve yerinden olmanın sebep olduğu travmadan kurtulmasına yardımcı olabilmektedir.

Anayasa’nın 42. maddesi uyarınca kimse eğitim ve öğretim hakkından mahrum bırakılamaz. Ancak yukarıda adı geçen yönetmeliğin 27. maddesi, sığınmacı ve misafir statüsünde Türkiye’de bulunan kişilerin öğrenim imkanlarını hükme bağlı tutmaktadır.

94/6169 sayılı Yönetmelik

Madde 27: Mülteci ve sığınmacıların ülkemizde kalacakları süre ile sınırlı olarak öğrenim görmeleri ve çalışmaları genel hükümlere tabidir.

Üniversitelerle ilgili olarak ise Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) tarafından 3 Eylül 2013 tarihinde YÖK Genel Kurulu’nda alınan kararla, Suriye sınırındaki illerde bulunan 7 üniversitenin, Suriyeli mültecileri “özel öğrenci” statüsünde kayıt etmelerine olanak tanınmıştır. Genelgeye göre, sadece 2012-13 yılına mahsus olmak şartıyla mülteciler hiçbir belge göstermeden, yalnızca “beyanla” üniversitelere “özel öğrenci” statüsü ile kayıt olabilecektir.

Ancak zorunlu eğitim yaşında olan çocukların hiç biri eğitimlerine devam edememektedir. Yeni eğitim döneminin başlangıç tarihi olan Eylül ayının geçmesine rağmen Suriye’den gelen ve zorunlu eğitim yaşında olan çocuklar için herhangi bir düzenleme yapılmamış olması hem Türkiye’nin taraf olduğu sözleşmelere aykırı hem de çocukların eğitim haklarına erişimlerine yönelik gerçek bir ihlal oluşturmaktadır.

İzmir’de yaşamını sürdüren, Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği Başkanı Salih Muhammed Ali üç okulun günün belli saatlerinde Suriyeli öğrencilere tahsisi için İl Milli Eğitim Müdürlüğü’ne talepte bulunmuş, ancak talebi ret edilmiştir. Kitaplarını ve öğretmenlerini kendileri karşılayabileceklerini, sadece derslik için mekan talep ettiklerini belirten Salih Muhammed, çocukların ne olacağını soran ailelere yanıt veremediklerinden bahsetmektedir.

Konuyla ilgili açıklama yapan ve eğitimin bir vatandaşlık hukuku boyutu olduğunu iddia eden İzmir Valisi Mustafa Toprak;

“...Onlar için okul yapılacak' dediğiniz zaman farklı bir noktaya geliyorsunuz, çünkü böyle bir altyapı yok. Şu anda zaten ihtiyaca yetmediği için bin 600 derslik yapıyoruz. 'Bir binaya 5 öğretmen verelim, o çocukları dolduralım'. Böyle bir şeyi ilk planda yapabilmek kolay değil. İnsani boyutun gerektirdiği noktalarda mümkün olduğu kadar katkılar sağlanıyor. Ama çekim merkezi burası değil sınır hattı. Çadır kentlerde eğitim imkanları var. Burada pasaport yok, kayıt yok, 'Ben geldim' diyor, nereden geldiği belli değil. Bu durumda onlar için bir yer açmak sıkıntılı bir durum.” (AA, 21.09.2013)

Bir çok bürokratin, Suriyeli sığınmacılar başta olmak üzere sığınmacı, mülteci ve göçmenlere yönelik takındıkları bu ayrımcı tavrın benzerliği, devletin sağladığı korumanın genelge çıkartarak değil bu genelgeleri uygulayacak tüm devlet kurumlarını uygulamanın esasları konusunda da bilgilendirmesi gerekmektedir. Devletin ilgili kurumları aynı zamanda kamuoyunu durumdan haberdar etmekle de yükümlüdür.

Yukarıdaki haberle ilişkili olarak, Suriyeli Sığınmacılara yönelik farklı içeriğe sahip olan okulların açılması haberleri ise bu konudaki çelişkiyi gözler önüne sermektedir; Reyhanlı Merkezde Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) bayraklı bir okulun eğitim vermesi gündeme gelmiş, Hatay milletvekili Mevlüt Dudu, konuyu meclise taşımıştır. Daha sonra konuyla ilgili olarak Hatay Valiliği tarafından yazılı açıklama yapılmış

“...Okul olduğu belirtilen yerin, ülkemize yasal yollardan pasaportla gelerek, oturma izni bulunan Suriyelilere ve çocuklarına danışmanlık hizmeti yapan bir yer olduğu, bu yerde Suriye'deki savaştan kaçarak, ülkemize sığınan Suriyeli çocuklara rehabilitasyon hizmeti verildiği ve danışmanlık merkezi statüsünde bulunduğu...” belirtilmiştir.

İstanbul’da yapılan görüşmeler sırasında Zetyinburnu’nda Suriyeli Araplar için Arapça eğitim yapan bir okulun açıldığı bilgisine ulaşılmış ancak haber teyit edilmemiştir.

Yukarıda bahsi geçen bu durum, iller arasında var olan uygulama farklılıklarını ortaya çıkardığı gibi konuyla ilgili herhangi bir düzenlemenin yapılmamış olmasının yarattığı ayrımcı uygulamanın en belirgin örneğini oluşturmaktadır.

Yapılan görüşmelerden eğitim hakkının kullanımına yönelik gözlemler ve aktarımlar:

İstanbul’da görüşme yapılan toplam hane sayısı; 36 olup, bu hanedeki çocuk sayısı ise 110’dur. Bunların yaklaşık 80 tanesi okula devam etmesi zorunlu yaşta olan çocuklardır. Görüşmeler sırasında tespit edilmiştir ki çocukların hiç biri okula devam etmemekte, bu çocukların büyük bölümü ise çalışmaktadır.

Yapılan görüşmelerdeki ortak algı, çocuklarının Türkçe bilmedikleri için okullara alınmayacağı yönündedir. Bir çoğu Kürtçe veya Arapça okullar olsa çocuklarını bu okullara gönderebileceklerini düşünseler de bu konuda herhangi bir girişimde bulunmamışlardır. Okullara ve karakola konuyla ilgili yapılan bir kaç başvuru ise her seferinde olumsuz karşılanmıştır.

13 kişilik üç aileden oluşan aile (Kanarya): Hanedeki çocuk sayısı 5, “Bu sene okula başlaması gereken iki tane çocuk var. “Suriye’den bir sürü çocuk var. Biz istiyoruz ki Arapça eğitim veren okullar açılsın. Çocuklar okuldan geri kalmasın. Benim en çok üzüldüğüm şey bu. Çocuğumun bu sene okula başlaması lazım.” (Görüşme No:6/4, Görüşme tarihi:15.09.2013, Görüşme yapılan kişi: Kadın, Yaşı: 32)

Beş kişilik aile (Kumkapı): Hanede beş kişi yaşıyor, bunlardan biri evin 15 yaşındaki kızı. Kız okula devam etmiyor. Mahalleden 50-60 yaşında erkekler kendisini istemeye gelmişler ve karşılığında altın, ev gibi vaatlerde bulunmuşlar. Gelenlerden birisi de mahallede emlakçılık yapan bir esnafı. Kız evden dışarı çıkmıyor. (Görüşme No:1/5, Görüşme Tarihi: 14.09.2013, Görüşme yapılan kişi: Kadın, Yaş: 56)

Yedi kişilik aile (Bayrampaşa): Üçü çocuk ve dört yetişkinden oluşan yedi kişilik bu hanede çocukların hiç biri okula gitmiyor. Okula gitme yaşında olan tek çocuk ise hanede çalışan tek kişi. Tekstil atölyesinde çalışan çocuğun aylık geliri 500 YTL. Ödedikleri kira bedeli ise 350 TL. (Görüşme No:3/5, Görüşme Tarihi: 15.09.2013, Görüşme yapılan kişi: Erkek, Yaş: 40)

Çocuklara İlişkin Diğer Düzenlemeler

Çocukluk dönemindeki insanlar açısından; yetki alanı içinde bulunulan ülke açısından ÇHS ve diğer tüm yürürlükteki uluslararası sözleşme hükümleri uygulama yeri bulur. Temel insani hizmetler yanında, ailesi ile birlikte kalma, eğitim hakkı, şiddet ve istismardan korunma hakkı başta olmak üzere tüm haklardan yararlanır. ÇHS çocukların sağlık, barınma ve eğitim gibi temel insan haklarını teyit etmektedir. Aile birliğine ve ailelerin tekrar bir araya gelmelerine verilen öneme özel vurgu yapılmaktadır. (Madde 8, 10, 20)

ÇHS hükümleri belirli bir ülkenin yetki alanı içindeki bütün çocukları korumaktadır. 1995 yılında yürürlüğe giren Sözleşme ile Türkiye sınırları

içindeki 18 yaşının altındaki tüm çocuklar devletin koruması altındadır ve sözleşme hükümleri uygulanacaktır.

Yine Anayasa'nın "Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları" başlıklı 41/III. ve IV. hükümlerine göre:

(Ek fıkra: 12/9/2010-5982/4 md.) Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir.

(Ek fıkra: 12/9/2010-5982/4 md.) Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.

Bu hükümlere göre ülke içindeki her çocuk korunma ve bakımdan yararlanma hakkına sahiptir, devlette her türlü istismara ve şiddete karşı koruyucu tedbirleri alma ödevini üstlenmiştir. Dolayısıyla ülke sınırları içindeki her çocuk, ana ve babası, bakım ve yetişmesinden sorumlu olan her yetişkin de bunu talep etme hakkına sahiptir.

Suriyeli çocukların hukuki durumlarına bakılmaksızın, sadece çocuk olmak itibari ile korunma, bakım ve her tür şiddetten korunma hakkına sahiptirler. Bu ödevin yerine getirilmesinde; yerel düzeyde muhtarlıklar, belediyeler, kaymakamlık ve valilik, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı il müdürlükleri; İl Sağlık Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlükleri sorumludur.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın konuyla ilgili görev ve sorumlulukları aşağıdaki kanun maddelerinde şu şekilde tanımlanmıştır;

Sosyal hizmetler ve yardımlar alanındaki uluslararası gelişmeleri ve faaliyetleri izlemek, bunlara katkı vermek ve yürütülecek çalışmalarda yararlanmak üzere değerlendirmek, bu alanda taraf olduğumuz uluslararası sözleşme ve anlaşmaların ulusal düzeyde uygulanmasını sağlamak (m.2 bent j)

Çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunarak sağlıklı gelişimini temin etmek üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, çocuklara yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak (m.2 bent c)

4.3.4. Barınma Hakkı

Uluslararası sözleşmelerde barınma hakkına ilişkin en kapsamlı düzenleme ESKHS'nin 11. maddesinde yapılmıştır. Maddenin 1. paragrafındaki düzenlemeye göre "... Taraf Devletler herkesin, yeterli beslenme, giyim ve konut da dahil olmak üzere, kendisi ve ailesi için yeterli bir yaşam düzeyine sahip olma ve yaşam koşullarını sürekli geliştirme hakkına sahip olduğunu kabul ederler." ESKHK, 4

No’lu Genel Yorum’ da ise yeterli konut hakkının sözleşmedeki diğer hakların kullanımı açısından temel bir öneme sahip olduğunu belirtmektedir. Komite, konut hakkı açısından yeterliliğe dikkat çekmekte, kast edilenin “*kişinin sadece maddi anlamda bir konuta sahip olması değil; aynı zamanda güvenli bir yerde, barış içinde ve onurlu bir şekilde yaşayabilmesi...*” olduğu da ayrıca ifade edilmektedir.

Barınma hakkı Anayasa’nın 57. maddesinde “*Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler.*” şeklinde yer almaktadır.

Türkiye’de sığınmacı ve mülteciler kalacakları konutları kendi imkânlarıyla temin etmek zorundadırlar. Çoğu, maddi imkânsızlıkları nedeniyle kötü şartlar altındaki yapılarda yetersiz koşullarda yaşamak zorundadır.

Yapılan görüşmelerden barınma hakkının kullanımına yönelik gözlemler ve aktarımlar:

Suriye’den gelen sığınmacıların yaşadığı semtlerde son zamanlarda gelen sığınmacı sayısının hızla artması konut talebinin artması dolayısıyla kiraların artmasına neden olmuştur. En düşük fiziki koşullara sahip evin/odanın kirası 300 TL’den başlayarak evin ve mahallenin durumuna göre bu kira 1000 TL’ye kadar yükselmektedir. Evlerin genel fiziki koşulları oldukça düşüktür. Özellikle Eminönü ve Bayramtepe’de görüşme yapılan evler hem sağlık hem de güvenlik açısından yaşamaya uygun yerler değildir. Sığınmacıların garaj girişine benzer dükkân, kiralık odalar ve rutubetli evlerde kaldıkları görülmüştür. Bu evlerin çoğunda ısıtma sistemi olmadığı gibi mutfak, banyo ve tuvaletleri de çoğu binalarda ortaktır.

Son zamanlarda gelip de ev bulamayan veya maddi imkanları uygun olmayanlar parklarda kalmaya başlamıştır. Parklarda kalanların sayısının artması basının ilgisini çekmiş, pek çok kişinin bu nedenle durumdan haberdar olmuştur¹⁸. Havaların soğumaya başlaması ve yağışların başlaması ile barınma sorunu kendini daha güçlü hissettirecektir.

Suriye’den gelen sığınmacıların sayılarının artması ile mahalle sakinlerinin durumdan hoşnutsuzluğu da artmaktadır. Bu hoşnutsuzluklarını çoğunlukla, sokakta oynayan çocukları azarlayarak, sığınmacıların evlerine gelen misafirleri istemediklerini belli ederek ya da farklı tavırlarla dile getirmektedirler.

Görüşme yapan kadınların pek çoğu dil bilmedikleri ve çevreyi tanımadıkları için güvenlik nedeniyle sokağa çıkamamaktadırlar.

Görüşme yapılan hiç bir ailenin oturum izni bulunmamaktadır.

8 kişilik aile (Küçükpazar): Altısı çocuk sekiz kişiden oluşan aile görüşme tarihinden iki gün önce İstanbul'a gelmişler ve parkta yaşıyorlar. (Görüşme No:1/4, Görüşme Tarihi: 14.09.2013, Görüşme yapılan kişi: erkek, Yaş: 46)

20 kişilik bir hane (Eminönü):16'sı çocuk 4'ü yetişkin 20 kişilik bir hane. Hanede iki aile birlikte yaşıyor. Evin iki odası var ancak hiç bir mobilyaya sahip değiller. Maddi imkansızlıklar nedeniyle aynı evi paylaşmak zorunda kalıyorlar. Dil bilmedikleri için kendilerini ancak evden çıkmadıkları zaman güvende hissediyorlar, aynı nedenden ötürü çocukları da dışarı çıkartmıyorlar. (Görüşme No:1/3, Görüşme Tarihi: 14.09.2013, Görüşme Yapılan kişi: Erkek, Yaş:48).

Gaziosmanpaşa'da yapılan beş görüşmenin dördünde komşularla ilişkilerde sorun yaşandığı dile getirilmiştir;

"Kürt esnafla iyi ilişki içindeyiz ancak komşularla ilişkilerimiz çok iyi değil, çocuklarımızı azarlıyorlar, geçen gün çocuğumu dövdüler, çocuklar korkudan dışarı çıkamıyorlar. Biz her şeye dikkat ediyoruz" (Görüşme No: 4/1, Görüşme Tarihi: 15.09.2013, Görüşme yapılan kişi: Erkek, Yaşı:34)

"Esnafla ilişkilerimiz iyi ama komşularımız evimize gelen Suriye'li arkadaşlarımızı istemiyorlar." (Görüşme No: 4/4, Görüşme Tarihi: 15.09.2013, Görüşme yapılan kişi: Erkek, Yaşı:38)

Cemevi Bahçesinde yaşayan gruba dair gözlemler;

Kısa bir süre önce İstanbul'a gelen ve kendilerini Türkmen-Alevi olarak tanımlayan gruptan üç aile ile Cemevi bahçesinde yaşadıkları çadırlarda görüşme yapılmıştır. Cemevinde toplam birbiri ile akraba beş aile bulunmaktadır. Çocukların yaş aralığı yoğunluklu olarak 2-10 yaş grubu arasındadır. Çocuklardan hiç biri okuma yazma bilmemektedirler. İlk geldiklerinde parkta kalmaya başlayan aileler, basının dikkatini çekmiş, daha sonra bu ailelere Cemevi kendi imkanları ile yardım olanaklarını sunmuştur. Ailelerde şu anda hiç kimse çalışmamakta, sadece yardımlarla geçimlerini sağlamaktadırlar.

Kamplardaki Arap kökenli sığınmacıların ve Esad'dan kaçan kişilerin Türkmen ve Alevi oldukları için kendilerini sevmediklerini belirten aileler bu nedenle kamplarda kalmak istemediklerini dile getirmiştir.

4.3.5. Çalışma Hakkı

Çalışma hakkına ilişkin en kapsamlı düzenleme ESKHS'de mevcuttur. CEDAW'da çalışma hakkı bakımından kadınların, BMEHS engellilerin istihdama katılımda ayrımcılığa uğramalarını, ÇHS ise çocukların çalıştırılmasını önleyici hükümler mevcuttur.

Anayasa'nın "Çalışma Hakkı ve Ödevi" başlığı taşıyan 49. maddesi çalışmayı herkesin sahip olduğu bir hak ve ödev olarak tanımlamaktadır. Madde devleti "... çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları ve işsizleri korumak, çalışmayı desteklemek, işsizliği önlemeye elverişli

ekonomik bir ortam yaratmak ve çalışma barışını sağlamak için gerekli tedbirleri...” almakla yükümlü kılar.

Uluslararası sözleşmelerle tüm bireylere tanınan ekonomik ve sosyal haklar mülteci ve sığınmacılar için de tanınmaktadır. Bu durumda her yetişkin mültecinin çalışma hakkına sahip olması gerekmektedir ve BM sözleşmelerinde ön görülen standartlara göre bu hak, asgari ölçüde o ülkede yasal olarak ikamet eden diğer yabancılara sağlanan haklara denk olmalıdır. Türkiye’de mülteci ve sığınmacıların çalışma izinleri 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun’a tabidir.

Suriye’den gelen sığınmacıların çalışma izniyle ilgili gerekli düzenlemelerin yapıldığı ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı, Fatma Şahin tarafından, 31 Ocak 2013 tarihinde yaptığı basın açıklamasında şu şekilde ifade edilmiştir:

“Çalışma Bakanlığımız da çalışma izniyle ilgili çalışmayı tamamlamak üzere. Çünkü gelen kardeşlerimiz doğal olarak kampın dışında olanlar gelmek, çalışmak ve hayatlarını burada idame ettirmek için de ekonomik olarak da sistemin içerisinde olmak istiyorlar. İşverenlerimiz de gelen arkadaşı veriminden çalışmasından çok memnunar. Bu yüzden biz çalışma iznini de hızlı bir şekilde tamamlayarak burada organize sanayinin içerisinde çalışmalarını, yasal mevzuat altyapısını da oluşturuyoruz. İçişleri Bakanlığı boyutuyla sorun çözüldü. Çalışma Bakanlığı boyutuyla da bu hafta içinde tamamlanacak.”¹⁹

Çalışma izinleri ile ilgili bahsi geçen düzenleme konusunda sığınmacılara bilgilendirme yapılmamakta sığınmacılar işverenlerin vicdanlarına ve kayıt dışı çalışma koşullarına mahkum edilmektedir.

Sığınmacıların çalışma şartları göz önünde bulundurulduğunda, hazırladığımız ilk rapordan bu yana, herhangi bir gelişme kaydedilmemiş. Kötü koşullarda, güvencesiz ve düşük fiyatlara çalıştırılan işçiler zaman zaman paralarını alamamaktan şikayetçilerdir. Pek çoğu, özellikle çocuklar, sokakta para toplamaya çalışmaya ya da mendil, su vb. şeyler satmaktadırlar.

Yapılan görüşmelerden çalışma hakkının kullanımına yönelik gözlemler ve aktarımlar:

20 kişilik aile (Eminönü):

Görüşme yapılan hanede 16’sı çocuk 4 yetişkin 20 kişi bulunuyor. 12 ve 16 yaşlarında iki çocuk tekstilde çalışıyor, görüşme yapılan kişinin kendisi ise seyyar sebze satıcılığı yapıyor. Arada evdeki kız çocukları parça başı 10 metresi 6 TL’ye boncuk dizme işleri yapıyorlar. Çocuklardan birisi ise engelli ve bakıma muhtaç. Eve giren ortalama aylık gelir belli değil. Çocuklar yeni işe girmişler ancak maaşlarını henüz öğrenememişler. Ev sahibi ortak olan su ve elektrik için her ay kendisi bir rakam ödemelerini istiyor. Evin kirası ise 650 TL. (Görüşme No:1/3, Görüşme Tarihi: 14.09.2013, Görüşme Yapılan kişi: Erkek, Yaş:48).

19 <http://www.haber7.com/dis-politika/haber/984142--suriyeli-siginmacilarla-ilgili-cifte-mujde>

4.3.6. Kamu Hizmetlerine Erişim

Araştırma bulguları kamp dışında yaşayan sığınmacıların kamusal hizmetlere erişimlerinin bulunmadığını ortaya koymaktadır. Sığınmacıları hakları konusunda bilgilendiren ve yönlendiren hiç bir mekanizma bulunmadığı gibi, hizmeti veren kurum ve kuruluşlarında kendi aralarında herhangi bir koordinasyonu bulunmamaktadır.

Kendilerine başvuruda bulunan sığınmacıların, yaşam, sağlık, güvenlik, eğitim gibi temel sorunlarının çözümüne ve bu kişilerin korunmasına dair uygulamalardan haberdar değildirler. Bir çok kamu personelinin ortak eğilimi, çalıştıkları kurumu ve alanı sığınmacılar açısından “cazip hale” getirmemek için gerekli yardımları sınırlı tutmak yönündedir.

Sığınmacıların Türkçe bilmemeleri ve kamu kurumlarının çok dilli hizmet sunma anlayışında olmamaları daha baştan kamu hizmetlerine erişimi zorlaştıran bir durumdur.

Belediye kanununa göre mahalle muhtarlarının görev ve sorumlulukları ise aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

Muhtar, mahalle sakinlerinin gönüllü katılımıyla ortak ihtiyaçları belirlemek, mahallenin yaşam kalitesini geliştirmek, belediye ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla ilişkilerini yürütmek, mahalle ile ilgili konularda görüş bildirmek, diğer kurumlarla iş birliği yapmak ve kanunlarla verilen diğer görevleri yapmakla yükümlüdür.

Belediye, mahallenin ve muhtarlığın ihtiyaçlarının karşılanması ve sorunlarının çözümünü için bütçe imkanları ölçüsünde gerekli yardım ve desteği sağlar; kararlarında mahallelinin ortak isteklerini göz önünde bulundurur ve hizmetlerin mahallenin ihtiyaçlarına uygun biçimde yürütülmesini sağlamaya çalışır.(m. 9 / III-IV)

Belediye, kanunlarla münhasıran başka bir kamu kurum ve kuruluşuna verilmeyen mahallî müşterek nitelikteki her türlü görev ve hizmeti yapar veya yaptırır, gerekli kararları alır, uygular ve denetler (m. 14/I)

Kurumlar arası koordinasyonun sağlanmasında devletin rolü büyüktür. Özellikle Suriye’den gelen sığınmacılara yönelik gerçekleştirilen pek çok girişim ve hazırlanan genelge ilgili paydaşlarla müzakere edilmeden ve katılımına açılmadan gerçekleştirilmiştir.

Dil sorunu, diğer bütün konularda olduğu gibi kamusal hizmetlere erişimin önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır. Gerekli olduğunda dil sorununu komşularından Kürtçe bilen kişilerle çözmeye çalışmaktadırlar. Ancak bu durum sığınmacıların özel hayatlarının gizliliğinin ortadan kalkmasına sebebiyet vermektedir

Yapılan görüşmelerden kamu hizmetlerine erişime yönelik gözlemler ve aktarımlar:

Yapılan görüşmelerin tamamına yakınında kamu hizmetlerden yararlanma oranı son derece düşüktür. Çeşitli nedenlerle başvurulmuş kurum ve kuruluşlara ya maddi nedenlerden dolayı ya da görevlilerin kendilerine yeteri kadar yardımcı olmaması nedeniyle bir daha gidilmediği tespit edilmiştir.

Altı kişilik aile (Esenyurt): Dört çocuk ve iki yetiştikenden oluşan aile görüşme yapıldığı tarihten beş ay önce İstanbul'a gelmişler. Çocukların ikisi okul çağında ancak okula gidemiyorlar. Pasaportları da olmadığı için kimlik ve oturma işlemleri için karakola giden aile "kimlik falan yok buradan, gidin" denilerek karakoldan kovuldu. (Erkek, Yaş: 46)

Beş kişilik aile (Küçükpazar) İki çocuk üç yetiştikenden oluşan aile görüşme yapılmadan beş ay önce İstanbul'a gelmişler. Sorun olduğunda polisi aradıklarını ancak polisin gelmeyerek kendilerini sorunla baş başa bıraktıklarını ifade etmişlerdir. Meydana gelen bir bıçaklama olayında polis gelmemiş ve yaralı kişiyi aralarında para toplayarak hastaneye götürmek zorunda kalmışlar. Çevrede yaşanan bu tür sorunlardan dolayı 20-25 aile ya Suriye ya da başka bir ülkeye geçiş yaptığı iddia edilmektedir. (Erkek, Yaş: 46)

5. Tespitler ve Öneriler

5.1.Tespitler

Görüşme yapılan grup Suriye'den gelen Kürt kökenli ve Türkmen Alevilerdir. Medya taraması sonuçları bu gruplar dışında Çerkes, Roman ve Hristiyan topluluklarının kamplarda kalmak konusunda çekinceleri olduğunu göstermektedir.

Görüşme yapılan grubun İstanbul'a geliş tarihleri en eski olanın 1,5 yıl, en yeni olan 3 hafta öncesine dayanmaktadır. Ailelerin çoğunluğunun İstanbul'da gelme tarihleri ise 0-3 ay arasında değişmektedir.

Görüşme yapılan kişiler ve ailelerin büyük çoğunluğu Türkçe bilmemektedir. Dil problemi sığınmacıların gerek kamu hizmetlerine erişimi gerekse sosyal ilişkilerini düzenlemeleri açısından en önemli problemidir.

Grubun %75'i kadın ve çocuklardan oluşmaktadır. Bu durum UNCHR tarafından yapılan; "güvenlik hakkı, fiziksel ve zihinsel sağlık olanaklarından yararlanma, işkence ve zulüm görmeme, aşağılayıcı muameleye maruz kalmama gibi şiddet karşısında korunma sağlayan haklara yönelik olarak yabancı kadınların yabancı erkeklere göre daha dezavantajlı durumda olduklarını belirtmektedir."²⁰

20 Ayrıca Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği verilerine göre tüm dünyadaki mülteci nüfusunun %80'ini kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır <http://unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pageId=133>

Bu rapor kapsamında görüşme yapılan ailelerden sadece biri kısa süreli olarak kampta bulunmuştur. Diğer 35 aile adına görüşme yapılan bütün sığınmacılar farklı gerekçelere dayandırarak kamplarda yaşamak istemediklerini belirtmişlerdir.

Türkiye sınırından girişte kendilerine herhangi bir konuda bilgilendirme ve yönlendirme yapılmamıştır. Görüşmeciler pasaport ve kimliklerine dahi bakılmadığını ifade etmişlerdir.

Aileleri adına görüşme yapılan bütün sığınmacılar farklı gerekçelere dayandırarak kamplarda yaşamak istemediklerini belirtmişlerdir. Bu gerekçeler arasında kampların koşulları, Güvensiz ortam, Etnik ve dini inanca dayalı nedenler, iş bulmak ve çalışmak zorunda olmak sıralanmıştır.

Bütün ailelerin barınma koşulları gerek sağlık gerekse de fiziksel açıdan son derece kötüdür. Çoğunlukla tek odada çok sayıda kişi yaşamaktadırlar. Barındıkları konutlar nemli, yeterli havalandırma, aydınlatma ve ısıtma olanakları bulunmayan yerlerdir. Kötü koşullarına rağmen barındıkları yerlere yüksek kiralar ödemek zorunda kalmaktadırlar.

Barınma koşulları salgın hastalıkların yayılmasına davetiye çıkarmaktadır. Gündelik yaşamın bütün zorluğu kadınların sorumluluğundadır. Oldukça kalabalık olan aileler, olumsuz koşullarda ve genellikle 1 yada 2 odalı olan evlerde yaşamaktadırlar. Evlerin kalabalık olması ve çoklu kullanımlardan kaynaklı olarak kadınlar sürekli temizlik ve yemek yapmakla uğraşmaktadırlar. Kadınların genel olarak hiç bir mahremiyetleri ve özel yaşamları bulunmadığı gözlenmiştir. Kadınların yorgunlukları hemen göze çarpmaktadır, kendi öz bakımlarını dahi arka plana atmış durumdadırlar.

Sığınmacılar arasında erkeklerin dışında genç kadınlar ve kız çocukları güvenlik nedeniyle sokağa çıkmamaktadırlar. Sokakta kötü muamele ile karşılaşılıyor musunuz? sorusuna “Dil bilmediğimiz için anlamıyoruz” yanıtını vermişlerdir.

Kadınlar genel olarak kadın sağlığı, hijyen ve aile planlaması konusunda desteksiz durumdadırlar.

Hamile kadınların sağlık hizmetlerine erişimi yok denecek kadar azdır ve doğum zamanı gelmiş olan kadınlar mecburen evlerde doğum yapmak zorunda kalmaktadırlar.

Görüşmeciler kadına yönelik şiddet konusundaki sorulara “hayır” yanıtını vermişlerdir. Ancak sığınmacılarla yapılan görüşmeler genel olarak diğer aile bireyleri ile birlikte yapılmak zorunda kalındığı için bu soruya verilen cevapların gerçek durumu yansıtmıyor olabileceği ve bu konu ayrıca araştırılmalıdır.

Sığınmacılar ve özellikle çocuklar barınma koşulları, yeterli beslenememeleri ve önleyici sağlık hizmetlerinden yararlanamamaları nedeniyle sık hastalanmaktadırlar.

Sığınmacılar sağlık hizmetinden kendi olanakları ile yararlanmaya çalışmaktadır. Sığınmacı kişiler arasında 16 kişinin sürekli sağlık hizmeti almalarını gerektiren hastalıkları bulunmaktadır.

Çocuklar herhangi bir eğitim hizmeti ve yaşadıkları travmayı rehabilite edecek psiko-sosyal destek hizmeti alamamaktadır.

Sığınmacılar başta çocuklar olmak üzere yeterli beslenme olanaklarından yoksundur.

16 ocuk ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere kötü koşularda güvencesiz olarak çalışmaktadır. Sokaklarda para toplayan çocuklar bulunmaktadır. Bu ocuklar sokaklarda her türlü istismar riski altında korumasızdır.

Gündelik işlerde kayıt dışı olarak çalışmak zorunda kalan sığınmacılara çok düşük ücretler ödenmektedir. Bazı durumlarda ücretlerini alamamakta ve bu durumda nereye başvurabileceklerini bilmemektedirler. Kayıt dışı çalıştırılan sığınmacılar ağır bir emek sömürüsü altındadır.

Kamplarda yaşayan “misafir” Suriyelilere sağlanan sağlık, yiyecek, eğitim, barınma olanaklarından, kamp dışında yaşayan sığınmacılar yararlanamamaktadır. Bu durum aynı gerekçelerle Türkiye’ye gelmiş olan Suriyeliler arasında ayrımcılık oluşturmaktadır.

Sosyal Dışlanma ve Ayrımcılık

Eminönü ve Gaziosmanpaşa’da görüşmeciler sosyal dışlanma ve ayrımcılıkla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir.

“Bizi burada pek sevmezler, bazen gelip camdan içeri bir şeyler atarlar, niye geldiniz buraya derler.” (Eminönü, Kadın 56 yaşında)

“İstanbul’a gelmeden önce Kayseri’ye gitmişler. Adam Kayseri’de iş bulmuş ama çok fazla ayrımcılık yaşadığı için kayseri de kalmak istememişler” (Eminönü, Erkek 30 yaşında)

“Alt katlarında Türk’ler yaşar, çocukların seslerinden rahatsız olur. Alt kattaki bazen sorun çıkarır. Şuan çalışan 2 oğlu önce başka işe girmiş, iş yerinde kötü davranmışlar, işten çıkarılmışlar, paralarını da alamamışlar” (Eminönü, Erkek 48 Yaşında)

“Komşular tarafından bazen baskı görüyoruz, bazen çocuklarımıza bağırıyolar, kavga edebiliyorlar komşularımızla ilişkilerimiz çok iyi değil, çocuklarımızı azarlıyorlar, geçen gün çocuğumu dövdüler. Biz de dikkat ediyoruz her şeye.” Gaziosmanpaşa, Erkek 46 yaşında)

“Eve her hangi misafir geldiğinde hemen komşuları tarafından uyarıldıklarını, gürültü yapmamaları konusunda sürekli uyarılıyor” (Gaziosmanpaşa, Kadın 55 yaşında)

“Yardım için gittiğimiz karakoldan kovulduk. Yabancı olduğumuz için korkuyoruz. Komşular tarafından sürekli uyarılıyor, üzerimizde baskı var Bazen, komşular tarafından baskı var. Komşularımız evimize gelen Suriyeli arkadaşlarımızın gelmesini istemiyorlar. Çalıştırıp eksik para veriyorlar” (Gaziosmanpaşa, Erkek 39 yaşında)

“Karakoldan kovulduk, kimlik falan yok buradan gidin dendi” (Gaziosmanpaşa Erkek 46 yaşında)

Kanarya’da bir kadın görüşmeci iş ve kiralık ev ararken ayrımcılıkla karşılaştığını ifade etmiştir.

Türkçe bilmiyorsun, Suriyelisin diye iş vermiyorlar, ev vermiyorlar. Suriye’den gelenler burada çalışıyorlar ama yabancı oldukları için paralarını yiyorlar, vermiyorlar. (Kanarya, Kadın, 32 yaşında)

5.2.Öneriler

Suriye'deki gelişmeler Türkiye'ye sığınmacı akışının artarak süreceğini göstermektedir. Bu, kamplar dışındaki sığınmacıların sayısının artması anlamına gelmektedir. Türkiye'nin bu duruma uygun insani mekanizmaları acilen oluşturması gerekmektedir,

Türkiye gerek Suriye sorunu ile ilgili siyasi politikasını gerekse insani yardım organizasyonu ile ilgili uygulamalarını Suriye'nin ve sığınmacıların çok etnisiteli ve çok dilli olduğu gerçeğine uygun hale getirmelidir,

Sığınmacı kadınların özel konumları doğrultusunda “yabancı” kimliğinin şiddet karşısında yarattığı kırılganlığın önlenmesi, sosyal yaşamdan mahrum kalma, insan ticareti, güvencesiz ev işçiliğinin yol açtığı mobbing ve şiddetle yoğun olarak karşı karşıya kalan ve/veya bu risk altında bulunan kadınlar için psikolojik, fiziksel, sağlık, barınma, istihdam, rehabilitasyon, eğitim, sağlık ve hukuksal danışmanlık gibi alanlarda şiddete karşı koruma sağlayan hizmetlere ulaşabilmeleri için kamplar da dahil olmak üzere özel çalışmalar yapılması gerekmektedir,

AFAD sığınmacıların ihtiyaçlarının tespiti, sığınmacılara ilişkin programların oluşturulması için ilgili STÖ ile danışma süreci başlatmalıdır,

Kamplar dışında yaşayan sığınmacıların bulunduğu tüm illerde valilikler bünyesinde kayıt masaları oluşturulmalıdır. Kayıtlar sırasında demografik veriler ve temel ihtiyaçlarının tespitleri yapılmalıdır. Hatay ve Gaziantep illerinde uygulanan bu uygulamanın yaygınlaştırılması gerekmektedir,

Mahalle muhtarlıkları ilk başvuruların yapılması için kontak nokta olarak kullanılmalıdır,

Kayıt olan ve ulaşılabilen tüm sığınmacılara sağlık hizmetleri, eğitim hizmeti, sosyal desteklerden yararlanma ve mülteci hukuku açısından hakları konusunda bilgilendirme yapılmalıdır. Bu konuda Arapça ve Kürtçe olarak bilgilendirici kısa filmler TV kanallarında yayınlanmalı, hazırlanacak broşürler muhtarlıklar eliyle dağıtılmalıdır,

Valilikler başta olmak üzere muhtarlıklar, belediyeler; kadın, çocuk, engellilik, sosyal hizmetler ve insani yardım alanında çalışan STÖ'nin katılımı ile koordinasyon masası oluşturmalı ve sorunların çözümü konusunda işbirliği yapmalıdır,

Oluşturulacak koordinasyon masalarında sığınmacılara sağlık kurumları, kamu kuruluşları, emniyet birimleri ve diğer kurumlarla ilişkilerinde hizmet vermek üzere yeterli sayıda Kürtçe ve Arapça bilen tercümanlar görevlendirilmelidir,

Çalışma Bakanlığı, halen kayıt dışı çalışmakta olan sığınmacılara çalışma izni vermeli sığınmacıların çalışma izni alınması hakkında bilgilendirici ve yönlendirici çalışma yapmalıdır,

Çocukların sokakta para toplaması ve çalıştırılmasının önüne geçmek için valilik ve belediyeler işbirliği yapmalı, çocukların ana dillerinde eğitim, sosyal ihtiyaçları ve psikolojik destek hizmeti alması sağlanmalıdır,

Çocuk ve yetişkin engelliler ve süregelen hastalığı olanların kurumlarda ve evde bakım hizmetlerinden yararlanması sağlanmalıdır,

Üçüncü ülkelere mültecilik başvurusunda bulunmak isteyen Suriyeli sığınmacıların taleplerini BMMYK'ne iletebilmeleri için bilgilendirme yapılmalıdır,

BMMYK sığınmacıların 3 ülkelere gitme talepleri ve kayıt çalışmalarında yer almalıdır. Bu kanalın açık olmaması 3. ülkelere gitmek isteyen sığınmacıları insan kaçakçılığı şebekelerine yöneltme riski yaratmaktadır.

Kamu kurumlarına ve belediyelere ait misafirhaneler Suriyeli sığınmacıların barındırılması için kullanılmalıdır,

Valilikler tarafından sosyal yardımlaşma fonundan yapılan yardımlar öncelik kadınlara, engellilere ve süregelen hastalığa sahip kişilere verilerek sığınmacılara açılmalıdır,

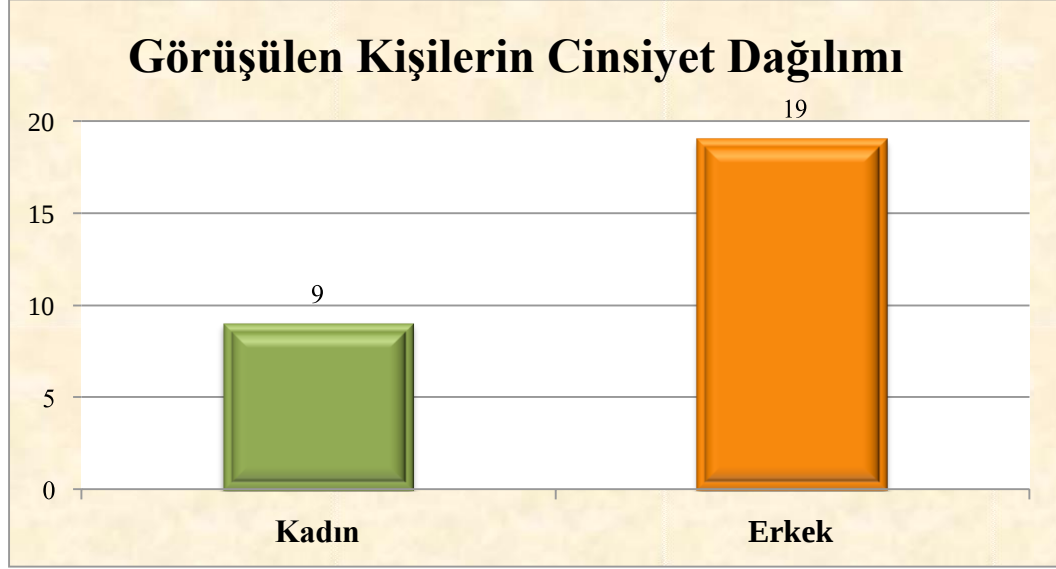
STÖ'leri kendilerine başvuruda bulunan sığınmacıları, hakları konusunda bilgilendirme yapmalı, başvuruçulara tek seçenek olarak kamplara gitmeleri tavsiyesinde bulunmamalıdır,

Medya organları sığınmacıları aşağılayan, ötekileştiren ve bazı durumlarda hedef haline getiren haber dilini değiştirmelidir,

5.3.Saha Araştırması Bulguları

Raporlama çalışması kapsamında yapılan saha araştırması bulguları, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile yüz yüze yapılan görüşmelerle toplanmış, görüşmelerin tamamı 2013 yılının Eylül ayı içerisinde İstanbul'un Bayramtepe, Eminönü, Gaziosmanpaşa, Kanarya ve Küçükpazar semtlerinde yapılmıştır.

Görüşmecilere ve Gruba İlişkin Bilgiler

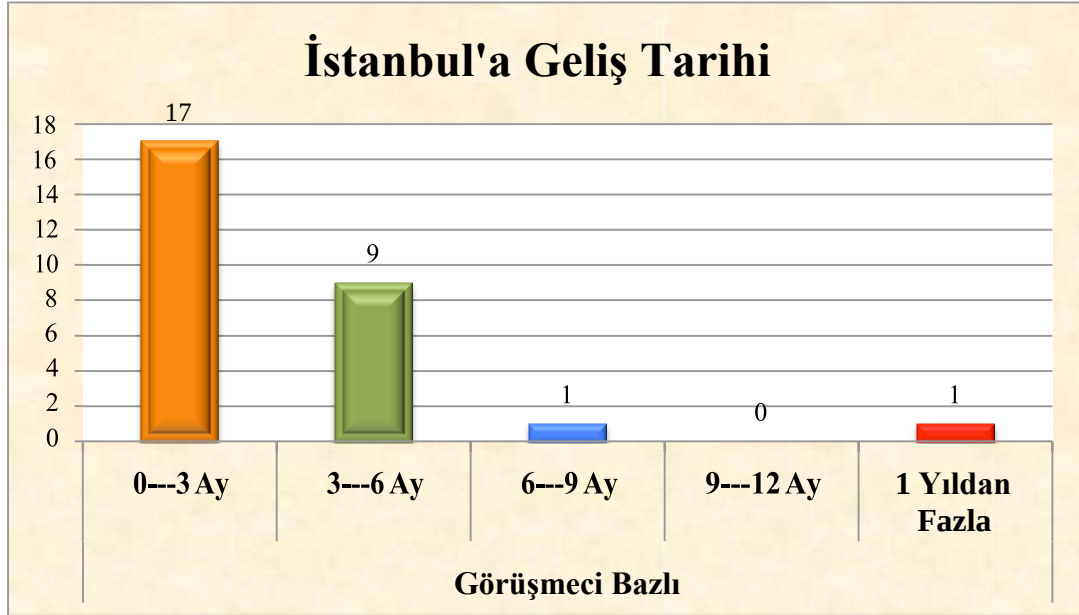


Yapılan toplam görüşme sayısı 28'tir. Ancak bulgular 36 aileye ilişkindir. Bunun nedeni bazı durumlarda aynı hanede birden fazla ailenin yaşamasıdır. 28 görüşmecinin temsil ettiği grup 116 çocuk ve 128 yetişkin olmak üzere 244 kişiden oluşmaktadır. Yetişkinlerin çoğunluğunu kadındır. Grup içinde 3 engelli ve 16 sürekli tedavi gerektiren hastalığı bulunan birey bulunmaktadır. 116 çocuğun 80'i eğitim çağındadır ve eğitimine devam edememektedir.

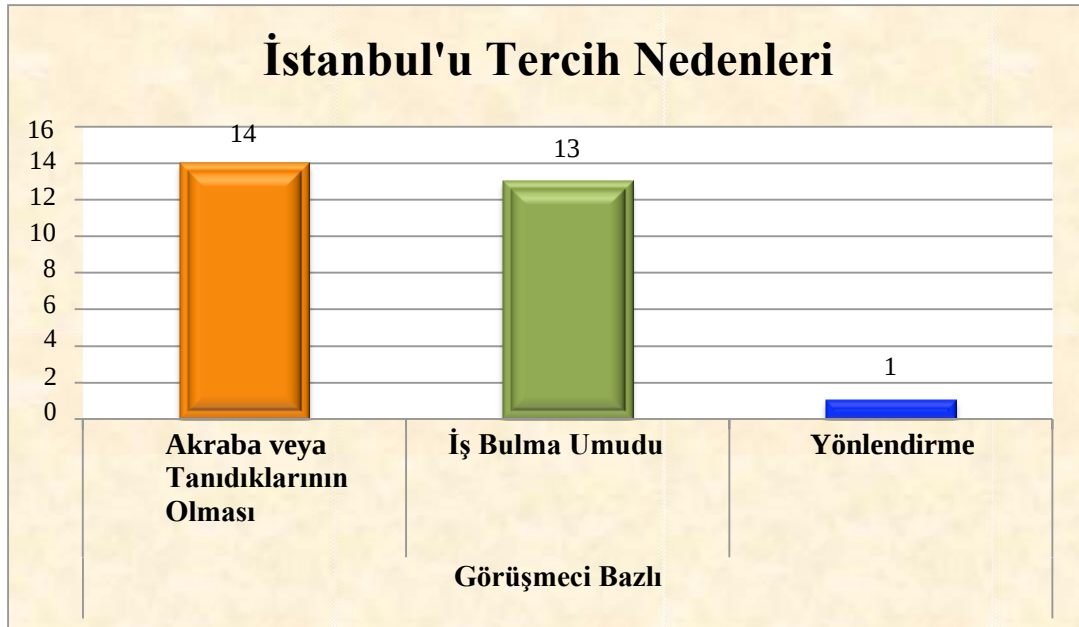


İstanbul'a Geliş Tarihleri ve Tercih Nedenleri

Grubun İstanbul'a geliş tarihleri 0-6 ay arasında toplanmaktadır. 17 görüşmeci bu sürenin 0-3 ay arasında, 9 görüşmeci ise 3-6 arasında olduğunu belirtmiştir.

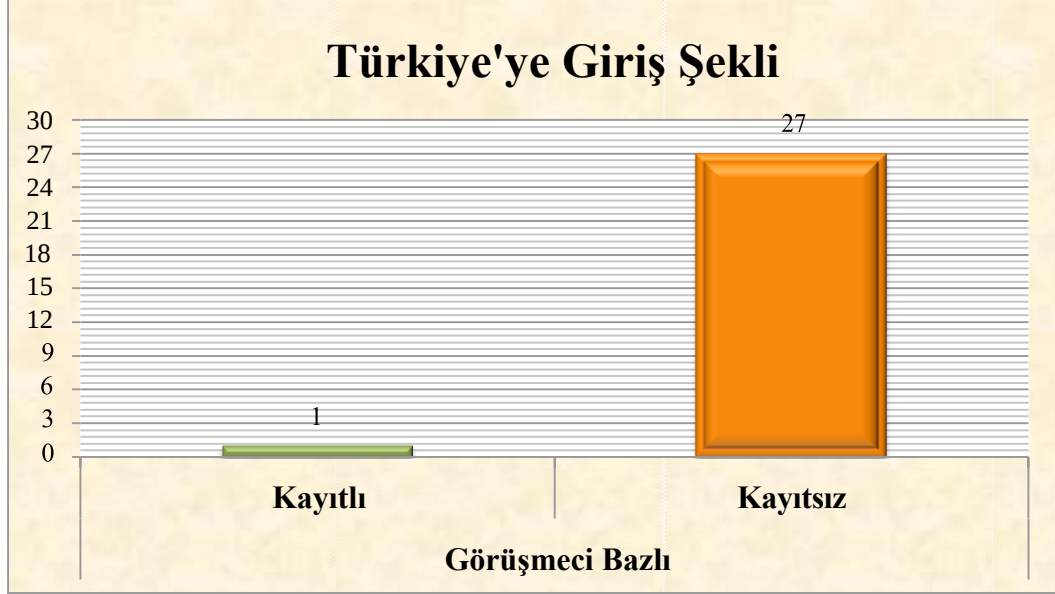


Görüşmeciler niçin İstanbul'u tercih ettiklerine ilişkin sorumuza aşağıdaki grafikte sunulan cevapları vermişlerdir.



Türkiye'ye Giriş Şekli

Görüşmeciler Türkiye'ye girişte herhangi bir şekilde kayıt altına alınıp alınmadıkları sorusuna 1 görüşmeci dışında olumsuz cevap vermiştir. 7 kişilik 1 aileyi temsil eden görüşmeci Türkiye'ye girişte kayıt altına alındıklarını ifade etmiştir.

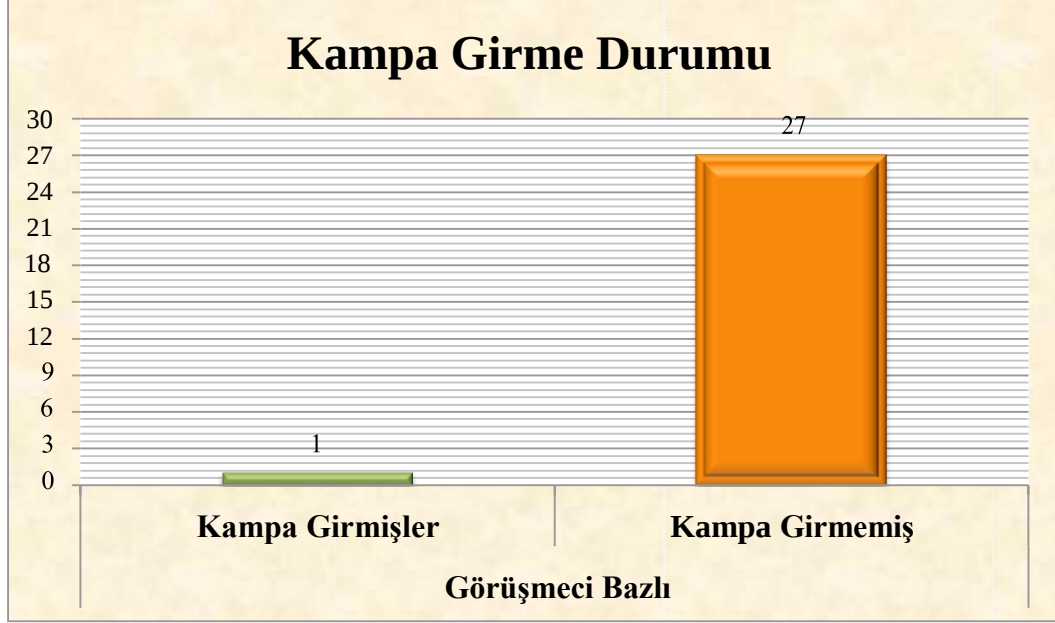


Gruptaki 244 kişinin kayıt altına alınıp alınmadığına ilişkin durum aşağıdaki grafikteki gibidir.

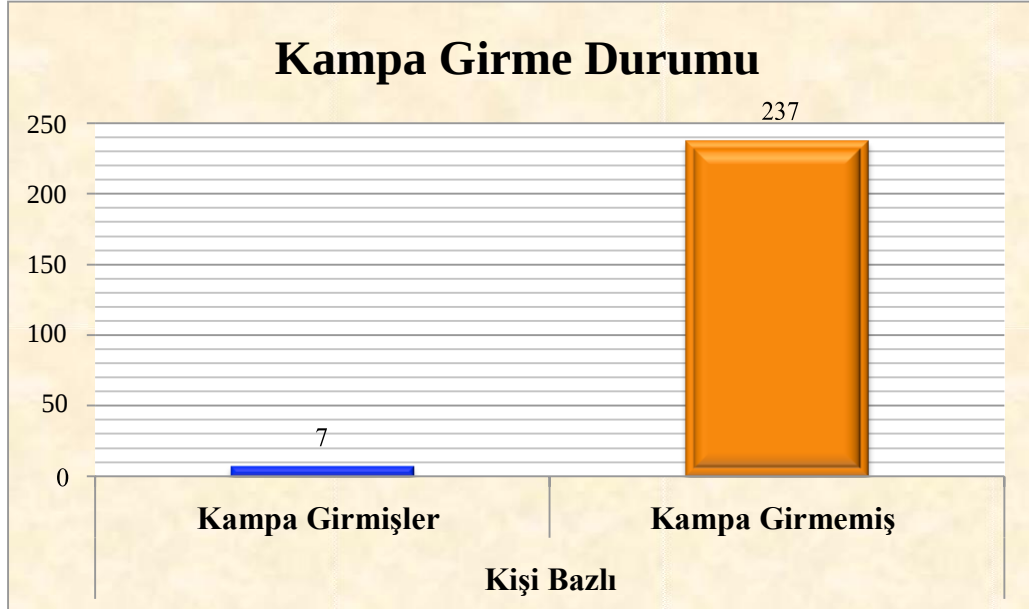


Kamplara Girme Durumları ve Girmeme Nedenleri

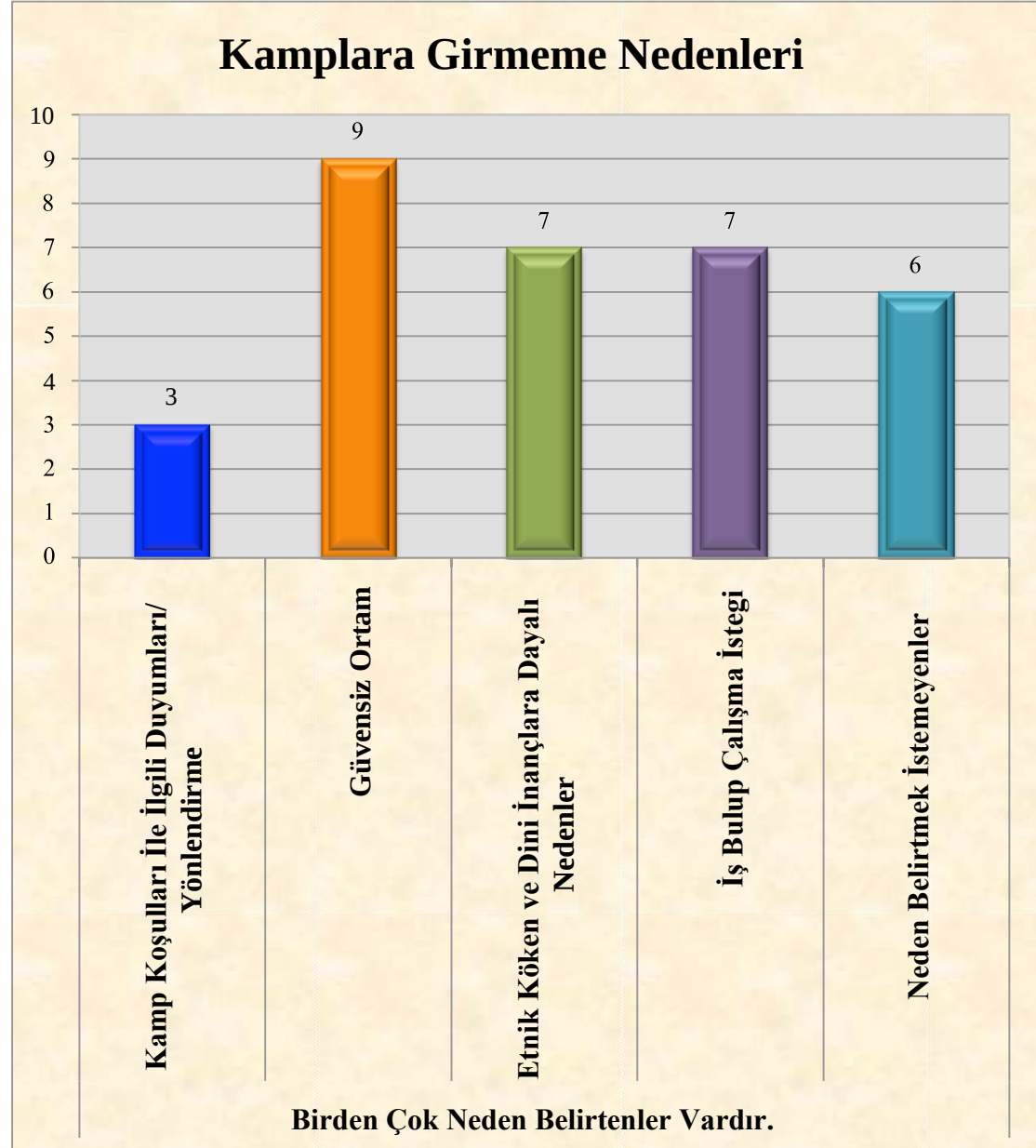
Görüşmecilere Türkiye'ye girişte kamplarda kalıp kalmadıkları sorulmuş 27 görüşmeci kamplara hiç gitmediklerini 7 kişilik aileyi temsil eden 1 görüşmeci ise kampta kısa bir süre kaldıklarını daha sonra kampın genel koşulları nedeniyle ayrıldıklarını ifade etmiştir. Bu görüşmeci aynı zamanda kayıt altına alındıklarını belirten görüşmecidir.



Grubu oluşturan 244 kişinin kampa girme durumuna ilişkin dağılım aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.



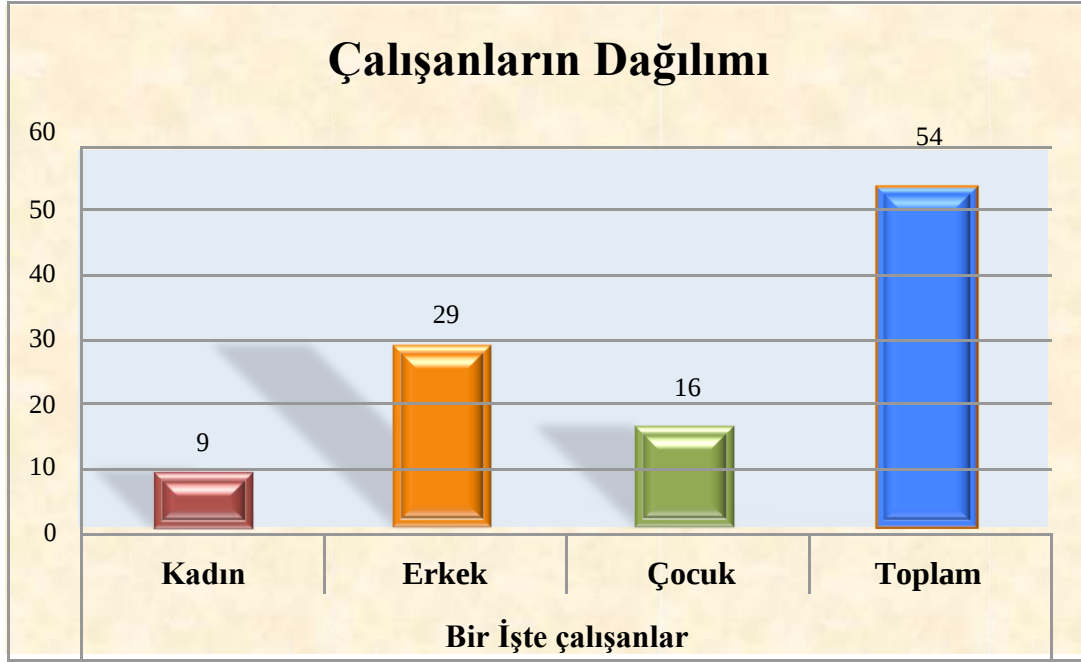
Görüşmeciler kamplara gitmeme nedeni olarak çoğunlukla kampları güvensiz bulduklarını ifade etmiştir. 7 görüşmeci çalışmak istedikleri için kampa girmediklerini, 7 görüşmeci ise kamplarda etnik veya dini inançları nedeniyle ayrımcılığa uğrayacaklarını düşündüklerini ifade etmiştir. Bu soruya 6 görüşmeci cevap vermek istememiştir. Bu sayı oldukça fazladır. 4 görüşmeci soruya birden çok neden belirterek cevap vermiştir.



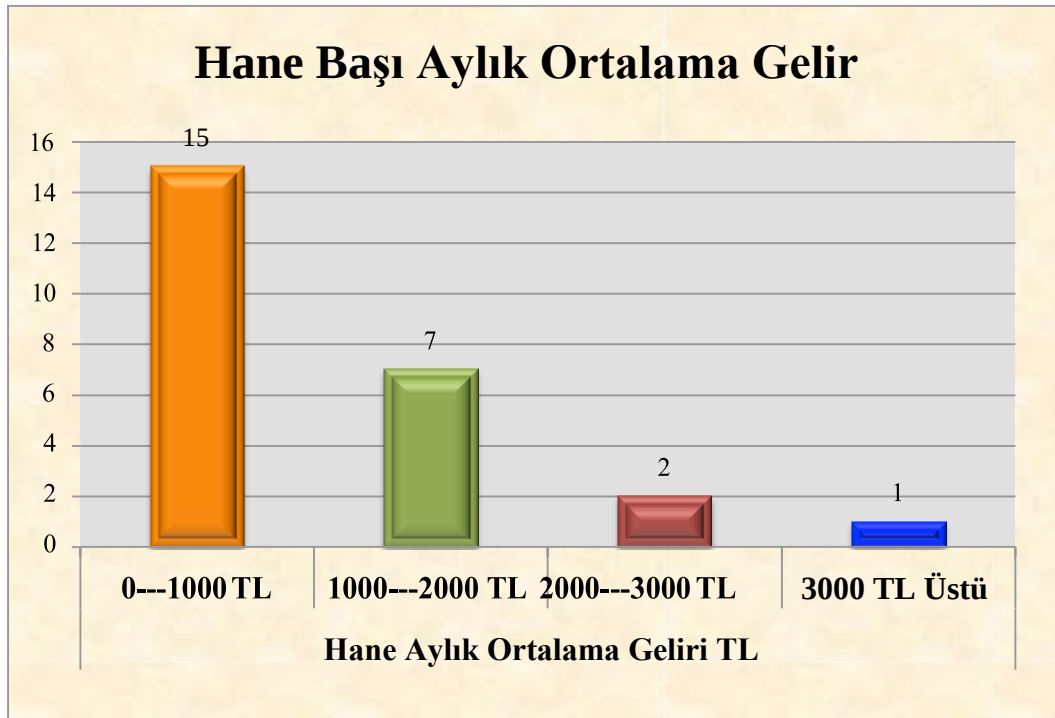
İstihdam ve Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular

Grup içindeki 128 yetişkin kişiden hiçbirinin resmi çalışma izni bulunmamaktadır. Grup içinden 54'ü bir işte çalıştıklarını ancak sigortalı olmadıklarını ifade etmiştir. Bir işte çalışanların 38'i yetişkin 16'ı çocuklardan oluşmaktadır. Yetişkin çalışanların 9'u kadın 29'u erkektir. Kayıt dışı istihdam edilen sığınmacıların çoğunluğu tekstil sektöründe ağır çalışma koşullarında, çok düşük ücretlerle çalıştırılmaktadır ve sahip oldukları işler düzenli değildir. Bu koşullar çalışan 16 çocuk için de geçerlidir.

Çalışanlar ücretlerini çoğunlukla düzensiz olarak aldıklarını ifade etmiştir. Bazı görüşmeciler bu sürenin 45 güne kadar uzadığını ve bazen işverenlerin ücretlerini ödemeden işten çıkardığını kayıt dışı çalıştıkları ve çalışma izinlerini bulunmadığı için bu durum karşısında haklarını arayamadıklarını ifade etmiştir.

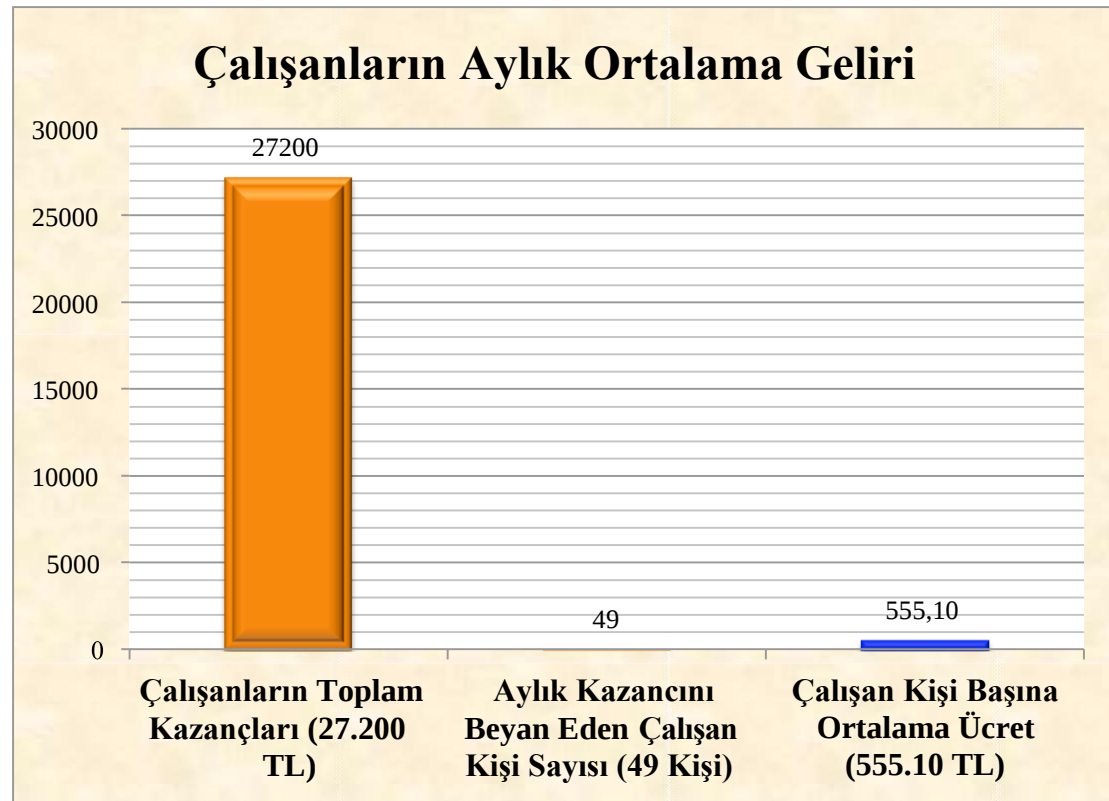


Bir işte çalışan kişi bulunan hanelerin aylık ortalama gelirleri aşağıdaki grafikteki gibidir.



Yukarıdaki grafik bir yanılsamaya yol açmamalıdır. Grafikte gösterilen ortalama gelir birden fazla kişinin çalışması ile elde edilebilmektedir. Sığınmacılar işverenler tarafından Türkiye vatandaşı işçilerin 1/3'ü ücretlere çalıştırılmaktadır. Çoğu hanede kadınlar ve çocuklarda evlerinde çok düşük ücretler karşılığında parça başı iş yaparak ailenin geçimine katkı sunmaktadır.

Çalışan sığınmacıların aylık ortalama ücretleri aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.



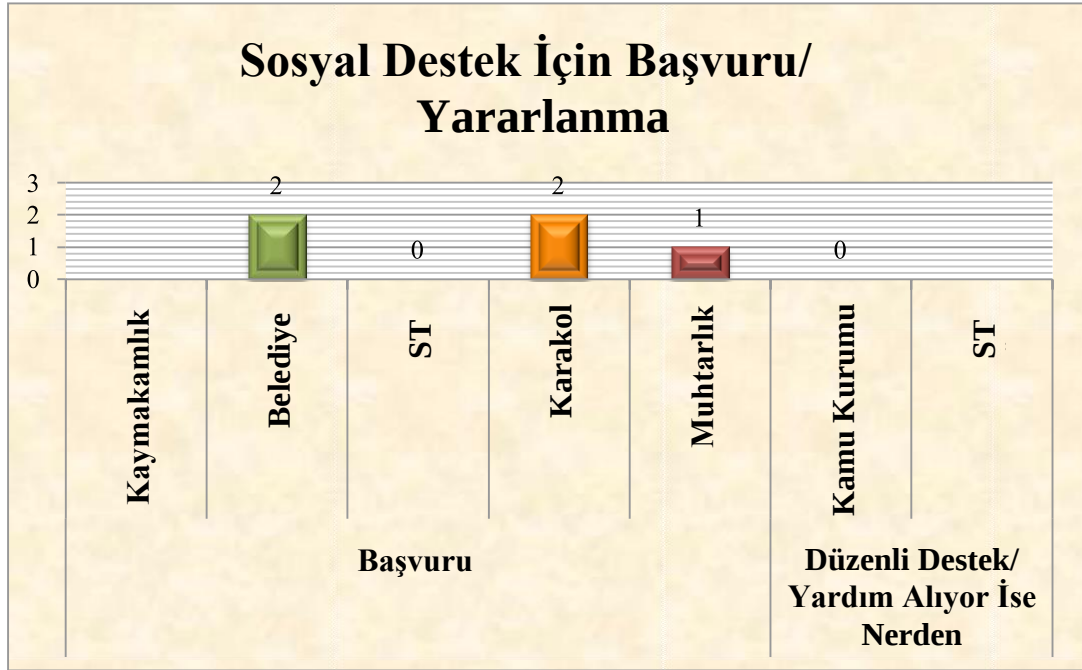
Çalışan 54 görüşmeciden 49'u aylık kazançlarını görüşme ekiplerine ifade etmiş 5 kişi işe yeni başladıklarını ve henüz ücretlerinin ne kadar olacağını bilmediklerini ifade etmişlerdir.

Çalışanların toplam kazançları gruptaki kişilere bölündüğünde kişi başına düşen aylık ortalama gelir ise 111.48 TL olmaktadır.



Görüşmecilere sosyal destek alıp almadıkları, sosyal destek almak nerelere başvurdıkları sorulmuştur.. Görüşmecilerden 2'si belediye, 2'si karakol 1'i ise mahalle muhtarlığına destek/yardım talebiyle başvurduğunu ancak sonuç alamadığını ifade etmiştir.

Sığınmacılar çeşitli kurumlara sınırlı sayıda da olsa sosyal destek başvurusu yapmakta ancak olumsuz yanıtlar almaktadır. Başvuru sayısının azlığını, başvurularına olumsuz yanıt alan sığınmacıların bu bilgiyi diğer sığınmacılarla paylaşımları ile izah etmek olanaklıdır.



Grafikten anlaşılacağı üzere grup içinde kamu kuruluşları ve sivil yardım organizasyonlarından düzenli yardım alan bulunmamaktadır. Görüşmeciler kendilerine komşularının arada bir yardım ettiğini ifade etmiştir.

İhtiyaçlarını karşılayamayan ailelerde çocuklar ve kadınlar sokakta yardım topladığı ifade edilmiştir. Sokakta yardım toplamaya çalışan sığınmacılar çoğunlukla “Suriyeli dilenciler” benzeri aşağılayıcı başlıklarla görsel ve yazılı medyada haber konusu olmuştur.

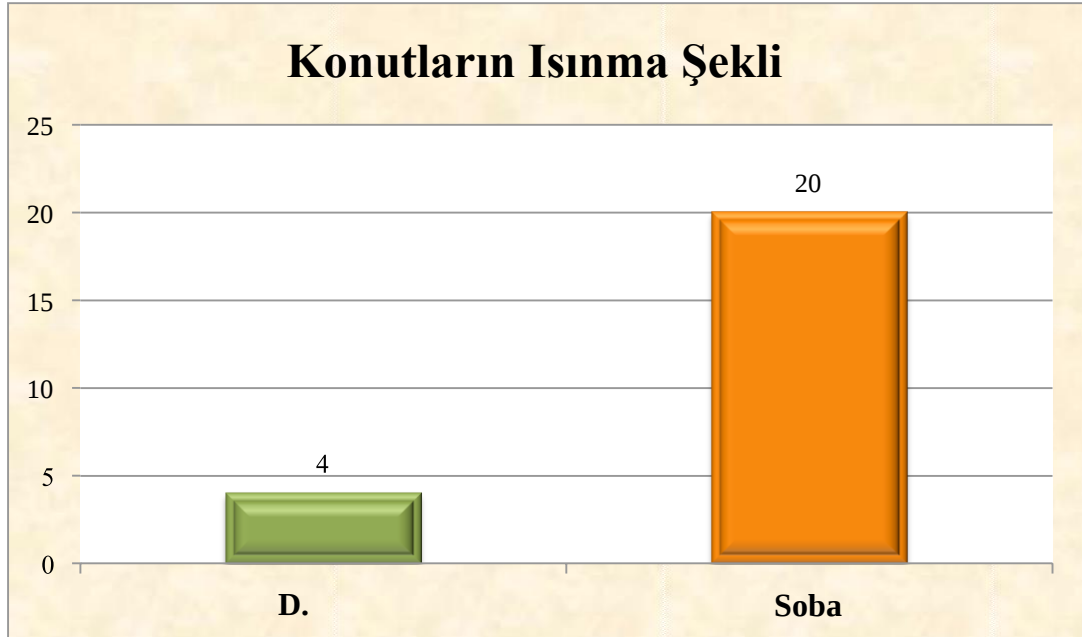
Barınma Koşullarına İlişkin Bulgular

Görüşme yapılan gruptan 199 kişi kiraladıkları konutlarda yaşamakta 45 kişi ise çadırlarda yaşamaktadır. Sığınmacılara yüksek bedeller karşılığında kiralanan yerlerin çoğu yeterli güneşliği almayan, duvarları nemli ve yeterli hijyen koşullarına sahip olmayan yapılardır. Bazılarında birkaç ev ortak bir tuvaleti kullanmakta, çoğunda ayrı bir banyo bulunmamaktadır.



Kiralanan 24 konutta toplam 199 kişi yaşamaktadır. 24 Konuttaki toplam oda sayısı 56'dır. Konutlarda oda başına ortalama 3.6 kişi düşmekte, her 8.5 kişi 1 banyo ve yine 8.5 kişi 1 tuvaleti kullanmaktadır.

Konutların ısınma araçlarına göre sayıları aşağıdaki grafikte gösterildiği gibidir.



Sığınmacılara kiralaran yapılar bakımsız ve yaşamak için gerekli koşulları taşımamasına rağmen ödenen kiralara emsallerine göre yüksektir.



Geri Dönüş Eğilimleri

Görüşülen sığınmacılar arasında geri dönüş konusunda genel eğilim Suriye'deki iç savaşın bitmesi durumunda kendi yaşam alanlarına dönmek yönünde. 23 görüşmeci geri dönmek istediklerini 5 görüşmeci geri dönmek istemediklerini ifade etmiştir. geri dönmeyi düşünmeyen 5 görüşmeciden 2'si Türkiye'ye yerleşmek, 1 görüşmeci de 3. bir ülkeye gitmek istediklerini belirtmiş 2 görüşmeci bu soruya yanıt vermemiştir.

